

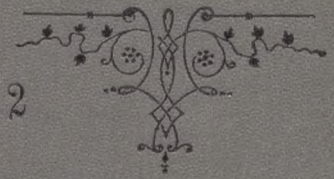
992

12928

Révai ^{Séle}
 SALON-KÖNYVTÁR

P. Szathmáry K.
 A
 SZABAD SZÓ VÉRTANUI

BUDAPEST.
 RÉVAI TESTVÉREK
 IV. VÁCZI UTCZA 1.

~~2. 1. 1898~~
~~700 M.~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

(E2)

12.928/411

R
1965

A SZABAD SZÓ VÉRTANÚI.

MÁSODIK KÖTET.

A SZABAD SZÓ
VÉRTANÚI.

REGÉNY a 30-as ÉVEKBŐL.

IRTA

P. SZATHMÁRY KÁROLY.

II. KÖTET.

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA
IV. VÁCZI-UTCZA 11.

—
1883.

OSZK

I.

Az első tüntetések.

Az 1832—6-iki országgyűlés végéhez közeledett; és utolsó napjai a nemzet kebelében az elkeseredés és izgatottság érzelmeit költék fel. 1835-ben Ferenc király halála és Ferdinánd megkoronázása alkalmával, midőn Metternich Kelemen herceg, a monarchia politikájának mondhatni önhatalmu vezére, mint a király személynöke az ország rendeinek fényes lakomát adott; s ezek bucsuzása alkalmával, gróf Zichy Istvánhoz, mint az olasz udvarokhoz kinevezett rendkívüli követhoz még ekként szólhatott: „mondja meg a gróf az illető udvaroknak, melyekhez küldetve van, hogy a monarchia kormányrendszere szebb diadalt alig ülhett valaha, mint néhány nap óta e fővárosban. Egy 43 évig uralkodott fejedelem elhal; az új fejedelem a trónt elfoglalja; — és minden a régiben marad, minden csöndes és loyális, miként látja.“

Metternich hercegnek igazsága volt annyiban, hogy a magyar nemzet egész

tömegében hü volt uralkodójához és annak családjához; még az akkori hangulatra is némi joggal hivatkozhatott; mert a magyar nyelvnek — annyi sürgetésre és feliratra — tett azon engedély, hogy a törvényhozások nyelve jövőre magyar legyen, egy időre kedvező hangulatot idézett elő: de csalatkozott a konzervatív szellemű államférfi abban, midőn azt állította, hogy a kedélyek teljesen nyugodtak; és még nagyobb mértékben, midőn a látszólagos csendet a monarchia szerencsétlen kormányrendszerének tulajdonította.

De még e látszólagos csend is nagy mértékben fel lőn zavarva a bécsi kormány csökönyös magatartása és erőszakos tettei által, az országgyűlés vége felé. Ha történetünk lapjai fel nem jegyezték volna, alig hinné el valaki, hogy már az új király címzése fölött hosszú és elkeseredett viták folytak. A bécsi kormány ugyanis azt követelte, hogy Ferdinánd, mint magyar király is „első Ferdinánd“ nevet vegyen föl; ellenben az országgyűlés, miután e néven a magyar nemzetnek már négy királya volt, azt egyértelműnek vette Magyarországnak az osztrák birodalomba beolvasztási törekvésével; és e kérdésben, mely éppen a bécsi kormány magatartása miatt csakugyan méltán vált gyanussá, teljességgel nem engedett s az osztrák birodalmi egység ily mel-

lékes uton becsempészése megtört a nemzet szilárd akaratan. Utoljára is magának József nádornak kellett fellépnie, ki az akkor már nagy tekintélyre vergődött Deák Ferenc tanácsára, a királynál közbelépven: keresztülvitte, hogy a Felség csakugyan a jogos magyar királyi cimert vette föl. Ez annyival nagyobb diadal volt, mivel pusztán az alsó ház hazafias magatartásának volt köszönhető, a bécsi kormány s ez által megnyert főrendiházzal szemben.

Az e vitából származó keserüséget az országgyűlés utolsó évének eseményei az elkeseredés legmagasabb fokára emelték. Ez események egyike az volt, hogy a kormány báró Wesselényi Miklóst, ki Szatmármegyében a jobbágyok örökváltsága ügyében egy a kormányt erőteljesen megtámadó, de a Felség személyét legkevesebbet sem érintő beszédet mondott, felségsértési perbe fogta; ugyanezt tette Balogh Jánossal, Barsmegye népszerű követével, ki Wesselényi szavait magáévá tette; míg Békés- és Zemplénmegyékben, melyek hasonló értelemben nyilatkoztak, királyi biztosokat küldött. Ez erőszakos eljárások a követek házában, hova az illető megyék feliratokat terjesztettek, elkeseredett beszédekre adtak alkalmat, a szólás-szabadság eme erőszakos korlátozása ellen és Barsmegye, hol Domby Márton kir. táblai ügyvéd az

uj követválasztás ellen és Balogh mellett emelt szót, előbbi követét nagy lelkesedés mellett követi széke elfoglalására utasította; mi valóban meg is történt.

A legmagasabb foku elkeseredést azonban az idézte elő, hogy a rendek országos költségen a nagyobb városokban egy-egy ipar- vagy reáliskolát, Budapesten pedig egy politechnikum föllállítását határozták el: ezzel szemben a királyi válasz a törvény szentesítését megtagadta a következő szavakkal: „Ő Felsége királyi tiszténél fogva gondoskodni fog, hogy az említett intézetek, a mennyire a körülmények megengedik, felállittassanak, e tárgyban tehát törvényt alkotni nem szükséges.“

Nem lehet leírni a visszatetszést, melyet e válasz az alsóházban előidézett. Bezerédy István, ki nevét a nemzet történetében az által tette hallhatatlanná, hogy első volt, ki jobbágyait örökváltság utján az urbéri szolgálatok alól felmentette, felszólalásánál engedelmet kért, ha talán nem beszél elég értelmesen; mert e királyi válasz hallatára a fájdalom és ingerültség fojtja el hangját.

„A kormány“ — ugymond — önlelkiismerete ellen vét, midőn megtagadja tőlünk a gyermekeink és polgártársaink neveltetésére szükséges eszközöket. De mindennek van határa, van a türelemnek is. Vigyázzon a kor-

mány a maga tetteire! Az ő eljárása szükségkép arra kényszeríti a nemzetet, hogy, miután tőle sem erkölcsi, sem anyagi kifejtését nem várhatja, önmagában keres segedelmet. És bár meritene a nemzet e forrásból; bizonyára megtalálja ott, a mit keres! Ám ismételjük, mint némelyek kívánják, feliratunkat; de egyszersemind tegyük meg részünkről is, amit saját erőnk enged. Nekünk magunknak is van erőnk és tehetségünk, van jogunk munkálkodni a haza boldogításán. Azt kiáltom tehát önöknek, azt kiáltom az egész nemzetnek, s vajha mindenki hallaná kiáltásomat: hazafiak, testületek, egyesüljünk, hogy lefizethessük hazánknak legszentebb adósságunkat, hogy végrehajthassuk a legfelségesebb, legszentebb, isteni feladatot: hogy a népet nevelhessük!“

Még ingerültebb volt Bihar szenvedélyes követe, Beöthy Ödön nyilatkozata, ki a többek között ezeket mondá: „Middön — ugymond — a nép kifejlesztésén munkálkodunk, melyet egy százados politika tudatlanságba sülyesztve tart: azt kértük-e talán, hogy bennünket a kormány eladósodott kincstárából segítsen? Nem; mi megmondtuk, hogy minden szükséges áldozatot készek vagyunk magunk meghozni. És mi választ nyertünk? „Vár-

játok — ugymond — az én intézkedéseimet!“ Szent Isten! Mit várhatunk mi azon kormánytól, melytől soha semmi jó sem származik? Tán tegnap óta kormányoz-e bennünket? És ha annyira szíven fekszik hazánk java: vajjon nem volt-e három század óta ideje, ha csak valamit is tenni annak javára? A kormány, mely szelidnek, atyainak szereti magát nevezni, mely eme szép szavakat választá jelmondatául: „Justitia fundamentum Regnorum“, és „Recta tueri“; e kormány háromszáz év óta semmit sem tett a nép kifejtésére! És midőn azt mi akarjuk megkísérteni, azt mondja nekünk legkegyelmesebben: ne törjük mi azon a fejünket, majd fog ő maga intézkedni . . . Épen holnap, midőn ezen országgyűlésen utoljára gyülekezünk össze, épen holnap áll a napi evangéliumban: „Elmegyek ahhoz, a ki engem küldött, ti is menjetek, hirdessétek az isten igéjét napkelettől napnyugotig!“ Menjünk tehát mi is hirdetni az igét, ama keserű érzelmekkel, melyeket keblünkben viszünk magunkkal.“

Még a mindenek felett mérsékelt és már fiatal korában is nyugodtan-bölcs Deák Ferenc is éles gunynyal mondá a többek között: „Bármily kevésbé vagyok is optimista, mégis úgy hiszem, e gyűlöletes leiratnak is lesz egynémi haszna.

Számos polgártársaink, ha tán nem viseltetek is ugyan nagy bizalommal a kormány iránt, de azt sem hitték, hogy az ellenséges hazánk java iránt: de imé, a kormánynak minden válasza olynemű, hogy kiábrándíthat bennünket. És azért hálával tartozunk a kormánynak; mert a csatlódás a betegségeknek legroszszabbika.“

A hangulatot leghivebben kifejezik Kölcsey levelének eme szavai: „A mi kinezéseink el vannak homályosítva; a mi reményeink feldulva, s kebleinkben minden gond, minden aggodalom az ország jövője miatt felriasztva.“

Ha már az ország atyái ennyire elkeseredett kedélylyel voltak elhagyandók az országgyűlést: képzelhetni az ifjuság kétségbeesett hangulatát; különösen azon ifjuságét, mely az országgyűlési mozgalmakat folyton figyelemmel kísérve, annak vezérszónokait, mint bálványokat imádta; és mi azok szívét erősebb rezgésbe hozá, nálok százszorosan ismétlődő viszhangban nyert kifejezést.

Az országgyűlés berekesztésének napja előtti estén az ifjuság összegyűlt a „társalkodási egyesület“ helyiségében tanácskozni a teendők felől és egyszersmind hosszú — talán örök időre búcsú-jobbot nyújtani egymásnak.

Az első kitörések, mint gondolni lehet, igen szenvedélyesek voltak.

— Le a kormánynyal! veszszen Metternich herceg! — kiáltja egy Parniczky nevü ifju ember, kinek származását senki sem tudta és kit egy idő óta néhányan igen gyanus szemmel kezdetek tekinteni.

— Le minden koronás fővel! kiáltja Majthényi Hermann, a licitációt fellebbezve. Ez ifjuról, kit nagy kártyásnak, dorbézolóknak ismertek, s kinél ennek dacára a pénz soha nem volt fogyatékn, az ifjaknak már nagyobb része tudta, hogy titkos járatai vannak Bécsbe, és hogy valóságos agent-provocateur szerepet játszik.

— Valóban — kiált fel Cseremitzky — utoljára is meg kell győződnünk barátim, hogy az igazi szabadság csak ott létezik, hol a gabszágot és szolgai lelket a korona fénye és hatalma nem fedezi és nem védi.

Ugyan ily értelemben nyilatkozott Lapsánszky is, ki hosszabb beszédben fejtegeté az északamerikai egyesült államok és Svájc példájából a respublika előnyeit.

— Halljuk Lovassyt! — dörgi most Bogdán Mózsai falreszkettető hangja; — midőn látta, hogy Lovassy László halvány arccal emelkedik fel üléséből.

— Halljuk! Halljuk! — kiáltják minden oldalról, s a teremben egyszerre néma csend lett.

— Nem azért állottam fel — mondja Lovassy, — hogy cifra beszédet tartsak; erre most sem időm, sem kedvem nincsen. Csak néhány figyelmeztető szót kívánok — folytatja bizonyos gúnyos hangnyomattal — azon túllelkesült felkiáltásokkal és beszédekkel szemben mondani, melyek épen most elhangzottak. Mi mély hazafiui bánattal kísérvük azon keserű csalódások fokozta érzelmeket, melyekkel a nemzet atyái a jelen országgyűlést elhagyandók. Akartuk és akarjuk mindnyájan mindazt, a mit ők meggondoltan a haza javára követeltek: a szólás és sajtó szabadságát, jobbágyi sorsban sinlődő polgártársaink felszabadítását, a nemességnek részvételét az ország terheiben s népünknek felvirágzására szolgáló iskoláknak és tanintézeteknek a nemzet áldozatkészségéből felállítást. Mi kárhoztatjuk azon kormányt, mely a nemzetnek eme nemes törekvéseit, melyek egyaránt szolgálnak a haza s a trón javára, nemcsak elő nem mozdítják, hanem századokon át mai napig és most legujabban erőszakosan gátolják; — azon téves és bűnös felfogásból, mintha a nemzetnek szellemi és anyagi emelkedése az uralkodóknak hatalmával és érdekével ellentét-

ben állana; és mintha bármely fejedele-
nek nagyobb dicsőségére válnék buta és
szolgalelkü népek felett uralkodni, mint
mivelt, boldog és virágzó államok fejének
lenni. De megjegyyezni kívánom — és erre
ifju barátim figyelmét különösen kikérem
— hogy mi csak az erőszakoskodó és ősi
önrendelkezési jogainkat lábbal tipró kor-
mányt hibáztatjuk: nem pedig hazánk
felséges királyát, kinek személyét és csa-
ládját egy apostoli király iránt köteles
hódolattal tisztelte és tiszteli minden ma-
gyar. E szerint azok, kik a Felség szemé-
lyét nyilatkozataikba szokták keverni, vagy
ifjusági hévtől ragadtatnak el, — vagy
pedig, — mit alig akarok hinni, ama gya-
lázatos szerepre vállalkoztak, hogy az if-
juságot a jog teréről, a hűtlenség örvé-
nyébe sodorják és elveszítsék; — szóval
oly átkos munkára vállalkoztak, melyet
valódi néven e körben megnevezni sem
akarok.

Lovassy szavait lelkesült éljenzések
követték; s többen szólaltak fel hasonló
értelemben, ezek között Lovassy kebelba-
rátja Tormásy — és unokaöccscse a mond-
hatni még gyermek, Lovassy Ferenc is.

E beszédek alatt hárman a nagy re-
publikánusok közül: „Majthényi, Pár-
niczky és Cseremiczky észrevétlenül kipá-
rologtak a teremből; csak a negyedik

Lapsánszky maradt ott — nem valami erős logikával védelmezve magát; miközben főleg arra hivatkozott, hogy hazafias elkeseredése és ifjui heve az első pillanatban elragadták; különben teljesen osztja Lovassy felfogását. Ezután azon különböző indítványok kerültek szőnyegre, melyek az ifjuságnak jelen magatartására vonatkoztak. Az elkeseredés — az ifjuság természetének megfelelőleg — s különösen Lovassy és Kabós, Vukovics és mások által élesztve, lassankint egy kedvezőbb hangulatnak adott helyet. Abban állapotok meg, hogy az ifjuság csüggedés és tétlenség helyett, egy jobb jövőreményétől áthatva minden uton kifejezését adja annak, hogy a nemzet jogait s a most visszautasított reform-eszméket nem látja végleg eltemetve; ellenben szükségét érzi annak, hogy minden módon jelezze azt, miszerint a honatyáktól elhíntett mag az ő sziveikben termékeny talajra talált s az új nemzedékben megismosodva élni fog.

Ez alapeszméből kiindulva a következő határozatokban állapotok meg:

Hogy az országgyűlés holnapi bezárása napján, a honatyáknak a tanácskozási teremből eltávozása után, együtt maradnak és érzelmeiknek, elveiknek határozott kifejezést adnak;

hogy az ellenzék vezérférfiainak: Deáknak, Beöthynek, Bezerédynak, Baloghnak és Kölcseynek ugyanaz nap estéjén megtisztelő fáklyás-zenét adnak;

hogy az erdélyi haladási párt vezérének, br. Wesselényi Miklósnak még most helyben egy elveit dicsőítő nyilatkozatot készítenek és azt mindnyájan aláírják; s végre,

hogy a jelen országgyűlésen megbuktatott reformok feletti bánat kifejezésére, szívök fölött egy gyászfátyollal bevont nemzeti szalaggal fognak haza térni.

Mindezen tüntetések, — melyek a komoly politikai természetűek közül, bátran az elsőeknek mondhatók hazánk történelmében, — ifju lelkesedéssel lettek végrehajtva.

A Wesselényihez intézett feliratot ott helyben fogalmazta Lovassy László és irta alá az összes ifjuság; legutoljára Lapszászky, ki annak kézbesítését magának kérte ki. Többen inkább szerették volna, hogy más valaki tegye; de Lovassy felszólalására, ki az egymás iránt fogadott bizalmat hangsúlyozta, Lapszászky kérése megadatott.

Másnap az országgyűlés elosztatása után az ifjuság elhatározásához képest, együtt maradt a teremben, s az általános felkiáltásra: „Halljuk Lovassyt!“ — ez egy

igen szép rögtönzött beszédben adott kifejezést az ifjuság lelkes ragaszkodásának az ellenzék vezérei és az ezek által vallott elvek iránt; de egyszersmind hangsúlyozta az ifjuságnak a trón iránti hűségét és ragaszkodását.

Este több mint 200 fáklya világa mellett járta sorba az országgyűlési ifjuság a reformpárt kijelölt vezéreit; mindenütt egy-egy ügyesebb szónoka által tolmácsolva hazafias érzelmeit; kitüntetve a megtiszteltnek köztudomásban levő érdemeit és az ifjuságnak ezek iránti méltánylatát. Legmelegebb volt az ifjuság ragaszkodása Kölcsey iránt, kit, mint lánglelkű költőt, mint a lefolyt országgyűlés felséges irályu jegyzőjét, mint báró Wesselényi Miklós bátor lelkű ügyvédét s végre, mint a legszeretetreméltóbb s nyájasabb férfit, — hódoló odaadással tisztelt.

A fáklyásmenet legutoljára vonult Kölcsey szállásának ablakai alá s az ifjuság érzelmeinek tolmácsolását itt Tormásy teljesíté. Szépen és ritka lelkesedéssel beszélt, mely minden szívet magával ragadott, csaknem örökölni látszott a megtisztelt költő melancholikus és lágyan csengő beszédmódját és hangját, mely még ősz atyák szívének húrjait is oly fájdalmas rezgésbe tudta hozni. Elpanaszolta a nemzet sérelmeit és bánatát: de egy szerencsés fordú-

lattal az ifjuság reményének virágos mezéjére csapott át s a szép beszéd végét magának a megtisztelt költőnek hazafias feljajdulásával végzé:

„De neked élni kell ó hon!
S örökre, mint tavasz virulni,
Ah, mert omladékidon
Reszketve fognék szétomolni —
Hazám! Hazám!”

Kölcsey megjelent ablakában és rövid, de mélyen átérzett, sziv mélyéig ható beszédben köszönte meg az ifjuság vonzalmát maga iránt s még inkább reményét egy szebb jövőben. Szavait percekig tartó éljenzés kísérte; mely után Kölcsey visszavonult; s az ifjuság és az azt követő nép nagy tömege, az egyik legközelebbi tér felé vonult, hogy fáklyáit elégesse.

Eszerint a szép ünnepély minden csendzavarás nélkül ért volna véget, ha Lap-sánszky, Párniczky és Cseremiczky a tömeg hátulján össze nem szedtek volna egy csomó utcagyereket, kikkel mindegyre kiáltatták a konzervatív-párt és udvari emberek lakásai előtt a „vesszen“-t és „le a fáklyákkal“, később a tömegből egy-egy kő is repült a gyűlölt egyének ablakaira; s midőn az elől menő Lovassy-ék e titkosan rendezett csint észrevették, már több ablak be volt törve.

A józan gondolkozásu ifjak azonnal

hátra siettek, hogy a botrányt meggátolják; és már messziről dörgött Bogdán oroszláni hangja: ki mer itt kövel dobálni?

E hangra a titkos intézők nyomtalanul elpárologtak és Lovassyék csak egy pár csizmadiagyerek hajának megcibálásával és felpofozásával vehettek magoknak a botrányért elégtételt.

Lovassyék nagymértékben bosszankodtak a titkon inszcenirozott botrány felett; előre sejtve annak balkövetkezményeit. Arról természetesen fogalmunk sem volt, hogy a rendezők mindezt fényes ezüst huszasokkal, melyeket az utcagyerekek közt osztottak szét, idézték elő.

II.

Kabós Feri tragédiája.

Aznap délután, midőn az ifjuság tüntetései történtek, Kabós Feri finom, illatos levélkét kapott, melyben a következő sorok állottak:

„Küzdöttem szívemmel: de nem bossáthatom el önt annélkül, hogy legalább még egyszer az életben ne lássam. Szólanom kell önnel, habár mindent veszélyeztetek, még talán az ön által visszatartatást is: de el kell mondanom, mi szívemet ólomsúlyként nyomja. Ma este 11 órakor önnél leszek; távolítson el mindenkit, hogy négyszemközt mondhassam el, mit érez élete megmentője iránt.

Ráchel.“

Kabós Féri, ki talán maga sem tudott volna elszakadni e gyönyörű gyermektől, kit nem játszi szenvedélyből, de keble egész hevével szeretett, a fáklyásmenet után szállására visszatért s remegve számlálta a perceket, melyben merész kedvesét keblére ölelheti.

Pontban 11 órakor kocsii állott meg lakása előtt s nemsokára feltáruuló ajtaján, sűrűn fátyolozott nőt látott belépni, ki örömtől reszketve omlott karjai közé.

Fátyolát messze dobta fejeéről; valóban ő volt a gyönyörű Ráchel, ki pazarul szórta reá csókjait. Aztán az első hév lecsillapultával, de még mindig keleti szenvedélye hangján mondá:

— Szerelmem győzött; nem vagyok elég erős; hogy annak ellen álljak; de mindent megfontolva azt is be kellett látnom, hogy boldogságunkhoz közönséges eszközök nem juttatnak el. Atyám hálás ön iránt; képes lenne talán egész vagyonát feláldozni, de vallását nem: ő zsidó! Ön talán tudja, mit jelent e szó; de annak mértékét, mely nála vallásával össze forrva van, nehezen képzelheti el. Ha ön vallásunkon volna, ma már ellenvetése nélkül férj és feleség lennénk: de azt, hogy ön áttérjen, én nem engedem. Ön meghozta áldozatát; most rajtam van a sor. Én feltétlenül öné vagyok; ugy jöttem

el az atyai háztól, hogy abba másként mint az ön neje, nem akarok, nem fogok visszatérni! Atyám távozásomat nem is sejtí és csak reggel fogja megtudni, midőn mi már régen túl leszünk a határon. Csak azt és annyit hoztam el, a mit ő maga már régen átengedett nekem: de ez is elég arra, hogy egy hosszú életen át beérjük vele. Ha ön komolyan szeret, miről nincs okom kétkedni, a kocsi lenn vár, indulhatunk!

Kabós Feri csókokkal halmozá el kedvese ajkait és puha kezecskéit; hirtelen átgondolva helyzetén s forró szenvedélye által elárasztva, nem is volt oka, vagy lelki ereje kedvese ajánlatát visszautasítani. Csupán egy kérdést vetett még fel:

— És atyád? — Mi fog történni atyáddal?

— Én ismerem őt: a csapás minden esetre nagy lesz; de van egy talizmán, mely őt még azzal szemben is megvédi: vallása. Te is láttad őt a fenyegető halál percében, mily léleknyugalommal szegezte szemeit Istene lakása felé. Irtam neki; és bár valószínű, hogy fájdalma első benyomásai alatt kemény tusát fog kiállani: de hite után én vagyok mindene; pár hét múlva tudatni fogom hollétünket s nem hiszem hogy csalódjam, hogy bár nehéz szívvél, de meg fog nekem bocsátani.

— Akkor — mondja az ifjú, kedvesét szenvedélyesen keblére ölelve, — semmi akadály nincs többé; én ugyanis útkészen állok, — indulhatunk.

Karjára vette égő arcú szerelmesét és épen az ajtót akarta felnyitni, midőn fegyveres léptek zaja hangzott; az ajtó hirtelen erőszakos taszitással felnyilt és előtte állott — az áruló Cseremiczky. Nyomában Rachel atyja lépett be, ki leányát Kabóssal együtt látva, megdöbbenve tántorodott vissza.

— Mi ez? — kérdi Kabós a legnagyobb meglepetés hangján.

Cseremiczky zsebéből egy iratot vonva elő, hivatalos hangon olvasá:

„Ő felsége a király nevében! Kabós Ferenc, mint az országgyűlési ifjuság titkos társulatának tagja, mint ő Felségének, a minden oroszok cárjának alattvalóját titokban rejtegető s végre mint titkos, tetten kapott leány-rabló; — e szerint, mint felségsértő, törvénytíró és közönséges bűnben járó háromszorosan vétkes: — legfelsőbb parancsra, nemessége, szabadsága és javai elvesztésére ítéltetik, s e magas rendelet végrehajtásával Cseremiczky Vazul hívünk bizatik meg.“

A levelet összehajtá, zsebébe rejté s az ajtón parancshangon szólott ki: vigyétek!

Kabós a rendelet felolvasása alatt visszanyerte nyugalmát.

— A fegyveres erőnek — mond méltósággal — ellent nem állhatok: de hazai törvényeink nevében tiltakozom e szemtelen vádak ellen és bizom igazságos királyom jogérzetében. Neked pedig te áruló barát, ime ez emléket adom.

E szavakkal — mielőtt Cseremiczky védekezhetett volna — egy hatalmas arcüütést mért reá, melytől az visszatántorodott és orrán, száján megindult a vér.

— Ezt megkeserülöd! — kiáltja dühösen az áruló — vigyétek!

— Isten veled Ráchel; hüségedet síromban sem fogom elfeledni!

És a katonák közé lépve, kik azonnal közrevették, eltávozott.

—

Cseremiczky együtt maradt a zsidó családdal, mely teljesen leverve, alácsüggesztett fejjel állt ott. Ráchel csaknem szívét érzé megrepedni; hisz oly közel volt boldogsága teljesültéhez s oly borzasztó valóra kellett felébrednie. De a mily szerelmi bánatot érzett keblében Kabós szerencsétlensége miatt, ép oly erős volt a gyűlölet és utálat, melyet Csere-miczky iránt táplált keblében, kit Kabós is, mint barátját említett volt előtte.

De mély bánatot érzett az öreg Salamon is; nemcsak leánya miatt, kinek vétkét e balsors által mint egy kiengeszteltnek érezte szívében: hanem Kabós iránt is, kinek balsorsa fájdalommal töltötte el az öreg zsidó szívét; mert ő valódi hálát érzett a jeles ifju iránt; a buzgó zsidó sem megbántást, sem jótéteményt nem szokott elfelejteni.

A csendet Cseremiczky törte meg. Szuró tekintetet vetett a zsidóra és fenyegető hangon kérde:

— Hát mi hogy leszünk? . . . Ön összeköttetésben állott egy ifjuval, ki amint látta és hallotta, felségsértési és hazaárulási bünbe esett és egy titkos társaságnak volt tagja, mely ő Felségének, császárnk és királyunknak trónját akarta felforgatni.

Salamon elképedt e nem várt szavakra s csaknem a rémület hangján mondá:

— Hogy lehet az nagyságos biztos uram? Én mindössze három ízben találkoztam az urfival: első ízben egy kardot vásárolt nálam; másodizben a legközelebbi zavargás alkalmával jurátus társaival az én és leányom életét mentette meg, miért hálámnak még legkisebb jelét sem adhatám; ez éjszakán láttam őt har-

madszor. Politikai dolgokról, vagy más afféléről soha sem beszéltem vele.

— Meglehet — mondja Cseremiczky — de a látszat nagyon ellene szól önnek; az efféle összeesküvéseknél a titkos érintkezéseket rendszerint nagy ismeretség-körrel és üzlettel bíró zsidók szokták végezni; és hogy ön ugyanezt tette vagy tehette, azt nagyon valószínűvé teszi épen most említett hálaérzete.

A zsidó ismerte az ily természetű s foglalkozásu emberek önzését és térdre esve előtte, esdő hangon kiáltott:

— Kegyelem Nagyságos uram! Én ártatlan vagyok, mint a ma született gyermek; ne keverjen engem oly dolgokba, melyekhez semmi közöm; rendelkezék vagyonommal: én szívesen hozok tetemes áldozatokat!

— Keljen fel ön — mondja Cseremiczky, ki támadása hatásával nagyon meg volt elégedve — nekem nem kell az ön vagyona; hanem ha hallgatásomat akarja megvásárolni: teheti azt sokkal kevesebbel; sőt olyasmivel, melynél még magam hozok áldozatot.

— Parancsoljon nagyságos uram; én minden áldozatra kész vagyok.

Cseremiczky egy percig kételkedve állott, azután hirtelen elhatározással mondá:

— Adja ön nekem leánya kezét!

— Soha! soha! — kiáltja kétségbeesett hangon a szép Ráchel.

— Ugyan ugy-e, tisztelt kisasszony? — kérdi gúnyosan Cseremiczky. — Kegyed ez éjszakán itt találtuk a szökés pillanatában kedvese karjai között: mi fogna már most történni, ha e szép eseményhez azonnal tanukat hívok s a kegyed papja s atyafisága előtt e szép históriát elbeszélem? Tetszeni fog a szalma-koszorú?

— Oh, az átkozott, a gyalázatos! — kiáltja Ráchel egy székre rogyva s arcát kezeivel eltakarva.

— Mendel Salamon — mondja Cseremiczky szigorú hangon — az ön leányának szeméit a szenvedély elvakította: de ön, mint értelmes ember, azt hiszem, tisztán lát. Önt itt, oly csapások érték és oly vádak terhelik, hogy Pozsonyban maradása bizonynyal ön előtt sem kívánatos. Én Ráchel kisasszony kezéért megteszem azt, hogy elsimitom az ön ellen felmerülhető bűnvádakat; meghozom azt az áldozatot, hogy elhagyom hazámat és vallásomat s önökkel együtt Sziléziába, vagy Galiciába kiköltözöm. Most önön a sor meggondolni: célszerűbb-e maga részére a börtönt s talán még ennél is rosszabbat — leánya részére a gyalázatot választani: vagy engem — ő felsége a legkegyelmesebb császár hívét, — kinek befolyását csak per-

cek előtt láthatta, mint kikeresztelkedett és ön vallására áttért vőt atyai áldásában részesíteni? Két hét alatt pénzzé teheti ön a pénzzé tehetőt; én is rendezem dolgomat s az ön által választott helyen, a megérkezés első napján, ha úgy tetszik, ön családi neve alatt, kész vagyok Ráchellel összeesküdni. Azt hiszem, a választás nem nehéz: de gyors választ kérek; az elhatározásnak itt helyben meg kell történnie.

Ki irhatja le a szegény Ráchel küzdelmeit a hallottak fölött s utálatát a gonosz ember iránt?

Szive már amugy is meg volt törve, kedvese balsorsa által: és most nem volt előtte más választás, mint az, melyet választottjának áruló ellensége tűzött ki. Feláldozni ősz atyja szabadságát s azzal együtt talán életét: világ piacára dobni eddig hiven megőrzött jó hírnevét: vagy ez aljas jellemű utált kém és áruló karjai közé vetni magát! Atyjára tekintett, ki roskadozva állott ott s ősz szakállát simogatva erős küzdelmeiben Istenéhez rebegő imával akart megtört szivén enyhíteni: amugy is reményvesztett szerelmének romjai fölött, a gyermeki érzelem és szánalom emelkedett diadalra; és midőn a szegény ősz embert már-már összeroskadni látná, — hirtelen ugrott fel székéről s a roskadozót karjai közé fogva, kiáltá:

— Szegény atyám! szegény szívem! ne törjeteK meg mindketten . . . legyen meg! . . . legyen meg!

— Amen, Amen! — rebegi az ősz ember, leányát megölelve és homlokon csókolva — most ismerek reá az én jó gyermekemre!

Azután Cseremiczkynek nyujtotta kezét e szavakkal:

— Legyen minden úgy, a hogy ön mondá.

Cseremiczky a gazul szerzett diadal mosolyával felelt:

— Hű gyermeked leszek atyám; leányodat meg fogom becsülni; s tettedet soha sem lesz okod megbánni. És most távozzunk e helyről.

III.

A vallatás.

Másnap reggel két rémhír verte fel az országgyűlési ifjuság azon részét, mely még kora reggel el nem hagyta a várost.

Az első az volt, hogy a Duna-parton a halászok egy egész férfi-öltözetet találtak, melyet azonnal valamelyik jurátusának ismertek fel. Az öltönydarabokat bevitték a városházára és az attila zsebében talált levél megadta a teljes felvilá-

gositást. Ebben az állt, hogy Kabós Feri, bizonyos szerelmi viszonyból eredő kétségbeesése és az országgyűlési ifjak titkos társulatában részvéte miatt, a felfedeztetés és annak eredményei félelmében, magát a Duna habjai közé vetette. A látülethez meghívott barátok a talált öltözet, tárca és iratokban csakugyan Kabós Feriére ismertek; s a rendőrség ez alapon keresette is az ifju holttestét; de az sehol sem volt feltalálható.

A második rémhír még nagyobb izgatottságot szült; a mennyiben az ifjuság nagy részét személyesen érdekelte. A közvádoló — vagy mint akkor nevezték — királyi fiskus — mind azon ifjakat, kik a tegnapi éji zenében résztvettek, kihallgatás végett maga elé idézte.

Az ifjuság nagy része ugyan — s ezek között a két Lovassy és Tormásy — már elhagyták az ország akkori fővárosát; de a visszamaradtak természetesen jobbnak látták a meghívásnak engedelmeskedni és megjelentek a megidéző fiskus előtt.

Itt oly kérdések intéztettek hozzájuk, melyekre a legtöbben a meglepetés bámulatával feleltek: Mit tudnak az országgyűlési ifjak titkos társulatáról? mit hallottak és mennyit tartottak meg emlékezetökben azon felségsértő és államfelfor-

gató beszédekből és felolvasásokból, melyek a „társalkodási körben“ tartattak; különösebben a két Lovassy, Tormásy és Kabós beszédeiből, melyeket részint az említett helyen, részint az estveli fáklyászene alkalmával mondtak? Ki szervezte a fáklyás zenét? kik adták össze a pénzt a fáklyákra? ki vagy kik indítványozták az ablakbeveréseket? Kik rejtegettek menekült lengyeleket, kik érintkeztek és értekeztek azokkal a két monarchia felforgatása és respublikák alkotása iránt stb.?

Mindezekre az ifjak legnagyobb része igen keveset tudott felelni még a legnagyobb őszinteség mellett is: csak Lapsánszky és Cseremiczky tettek tüzetesebb és töredelmes vallomást; az első benyújtotta a Wesselényinek szánt feliratot, melyben egy pár név — különösen Lovassy és Kabósé után hű utánzással az volt írva: republikánus; Lapsánszky maga sem tagadta, hogy résztvett az ifjuság összejöveteleiben és ott a kormány és Felső ellen mind ő, mind mások gyakran erős kifakadásokat hallattak. Cseremiczky és Parniczky a rejtegetett lengyelekről adtak felvilágosításokat; különösen említettek egy lengyel grófot, kit mind Kabósnál, mind Lovassyéknál több ízben láttak s ki az ifjuság által összegyűjtött pénzből tápláltatott és ruháztatott. Hallották a követek előtt mondott

beszédeket is, melyekben több erős kifejezést jegyeztek fel; s azt is látták, hogy az utcagyerekek közt ezüst huszasokat osztottak ki . . .

Legeredetibb volt kétségkívül a Bogdán Mózsi és Majos Pista vallomása.

Midőn az óriási magasságu és széles vállu ifju ember a kicsiny és szikár királyi fiskussal szemben megállott: ez utóbbi mélyen érezte annak szükségét, hogy az ediginél kissé magasabbnak látszassék; s mint ez nem egy kistermetű embernél szokás, beszéde közben mintegy ütemre, föl-fölemelkedett lábujja hegyére.

— Mi már találkoztunk együtt amice ugy-e?

— Igen — dörgi Bogdán Mózes, oly hangon, hogy a kis ember megrendült bele.

— Nincs önnek amice másféle hangja; nekem úgy tetszik, mintha akkor szelidebb hangja lett volna?

— Meglehet; én nem emlékezem — mondja Bogdán.

Ezután sorba felvetette előtte a valatási kérdéseket, melyek ezuttal még leginkább csak a vezéregyéniségek ismeretére s legkülönösebben az utolsó tüntetésekre vonatkoztak. Bogdán feleletei igen rövidek, de annál nyomatékosabbak voltak. Például az egyénekre nézve: Ismeri

ön Lovassy Lászlót? Felelet: — Igen; becsületes ember.

— Ismeri ön Majthényi Hermant? Felelet: Ismerem, gaz náció; ellopta a pipámat.

— Ismeri ön Párniczyt? Felelet: Ismerem, léha fráter, se Istene, se hazája.

Azután következtek a tárgyi kérdések: Mit tud ön erről meg arról, mind ezekről aztán Bogdán Mózsinak igen egyszerű felelete volt: Semmit.

— No ezzel nem sokra megyünk — mondja a fiskus, a vizsgálásra kiküldött bíráknak, — ha mindenik ennyit vall, akkor utoljára még az is kisül, hogy a jurátus urak még Pozsonyban sem voltak.

Appareat Stephanus Majos, kiáltja ki az ajtón álló jurátus.

Majos Pista kis tükrös fésűjét szedte elő zsebéből, minőt akkori időben a korosabb gavallérok hordani szoktak magokkal; és azzal a fején lévő hajdeficitet igyekezett kiegyenliteni; azután szakállát és bajuszát igazította meg és daliás léptekkel állított be az ajtón.

— Domine Majos, ismeri e Lovassy Lászlót?

— Ismerem uram; pompás egy gyerek, úgy beszél mint egy kis Isten s úgy ír mint egy Horatius. Jó hazafi, jó pajtás, és nincs itt közöttünk ő császári és kirá-

lyi apostoli felségének, Ausztria császá-
rának, Magyar-, Cseh-, Lombard, Velence —

— Elég, elég! kiált bosszusan a fis-
kus, csak nem mondja ön végig ő Fel-
sége nagy-cimét.

— Tudom én mi az illendőség, —
mondja Majos, — de hogyha nincs reá
szükség, hát elhagyom; és csak annyit
mondok, hogy ő Felségének az apostoli
magyar királynak, mindnyájunknál hivebb
alattvalója.

— No az majd kisül, — mondja a
fiskus, — most arra feleljen ön, ismeri-e
Tormásy Jánost; s tud-e arról valamit,
hogy egyet-mást, esztelenséget összefirkált
volna?

— Tormásy Jancsi, ugyancsak derék
ifju, habár nem is ér fel Lovassyval. Hogy
irni csakugyan tud, onnan tudom, hogy
az a nebuló Majthényi egy izben minden
pénzemet elnyerte volt a ferblin. Épen
házbért és kosztot kellett fizetnem: s ek-
kor mint jó pajtásomhoz folyamodtam
hozzá; de neki sem lévén pénze, olyan
szives volt, hogy egyszerre leült s olyan
keserves levelet kanyaritott az atyjához,
hogy egy hét alatt fenn volt a pénz.

— Ne komédiázzék amice! — mondja
bosszankodva a fiskus — nem arról van
szó, hanem a lengyelek ügyéről írott me-
morandumáról.

— No, arról meg épen semmit sem tudok: mert hát kérem alásan, miután a „Corpus Jurist“ körömfeketéig bevágtam: esetleg a bibliá akadt kezembe, a melyből azt olvastam, hogy a „betü megöl“; és miután én vallásos ember vagyok; de meg az életemet is szeretem: hát én azóta egy betüt sem olvasok!

A fiskus akaratlanul is elmosolyodott s egy rövid szünet után a harmadik kérdést vetette fel: ismeri-e Majthényi Hermant; és mit tud Parniczkyról?

— Bár ne ismertem volna ezeket a lumpacius vagabundusokat, kik még az angyalt is becsalták volna a kártyajátékba: Most meglenne az arany óráim s legalább 300 forinttal jobban állanék. Majthényiről tudom, hogy Piukovicsnak, mikor Isten tudja mi okból Bécsbe utazott, köpenyegét elkérte kölcsön, de soha vissza nem hozta; Szentiványi Marcinak pedig pipáját és gyűrűjét zálogba tette Mendel zsidónál és nem váltotta ki soha. Pénze néha sok volt, de hamar elfecsérelte s mindig a francia revolúcióról beszélt.

— Elég, — mondja a fiskus s a jegyzőhöz fordulva hozzá teszi: ezeket nincs is miért feljegyezni.

— De már kérem alásan, szól oda Majos — tudom én a törvényt: vagy min-

dent tessék feljegyeztetni, a mit vallok, vagy semmit.

— Hallgasson amice, ez nem az ön dolga!

— Most mondja meg, mit tud az országgyűlés bezárásának napján történt demonstrációkról: a Lovassy beszédéről, a fáklyászenéről s az ablakok beveréséről?

— No megállj! — gondolja magában Majos, — ha ti válogattok az én vallomásaimban; majd mondok én olyanokat, hogy a fületek kétfelé áll tőle.

— A Lovassy beszédéből — mondja aztán hangosan — csak annyira emlékezem, hogy egy helyt azt mondotta, hogy ő felségének, a királynak személye szent és sérthetetlen; s az olyan magyar ember, ki revolúcióról, respublikáról gondolkozik, vagy a bolondok házába való, vagy a tömlöcbe; hogy a magyar embernek első kötelessége a felséges ausztriai ház fényes trónját támogatni; hazáját szeretni s a gonosz felforgatók ellen megvédelmezni.

— Elég! Elég! — mondja a fiskus — beszéljen ön a fáklyászenéről s az ablakbeverésekről.

— Hát bizony ott lehetett vagy 200 fáklya, ha nem több; azt is hallottam, hogy a primás ő hercegsége adta reá a pénzt.

— Ne stultiset! Ne ostobáskodjék!
— mondja boszusan a fiskus — gondolja meg, kogy bíróság előtt áll, mely iránt tisztelettel tartozik viseltetni.

— Jól tudom azt is — mondja Ma-
jos — de kötelességem azt mondani, a mit hallottam és én megvallom, semmi kárho-
zatost nem látok abban, hogy ő Eminenciája
részt kívánt venni a jeles hazafiak kitün-
tetésében; nagylelkü ember és szó — a mi
szó, telik is neki. Ami az ablakbeverése-
ket illeti, az utcagyermekök között én csak
két embert láttam forgolódni: az egyik
Lapsánszky volt, a másik a győri püspök
ő méltósága. Lapsánszkyt nem láttam, hogy
követ vett volna fel; de a győri püspök
ő méltóságát láttam egyszer lehajolni; nem
állitom, hogy követ vett volna fel, megle-
het, hogy mint olyan öreg köszvényes em-
ber, csak a lába ikrájához kapott; ez utób-
bit inkább felteszem róla. És miután látom,
hogy a tekintetes vizsgáló bíróság amugy
is válogat a vallomásaimban, — nehogy
ő méltóságát valami vádba keverjem —
az utóbb mondottaknak a jegyzőkönyvből
kihagyása ellen nem teszek kifogást.

— Pergat ad inferos! (Menjen po-
kolba!) — mondja nevetve a fiskus — ön
javithatatlan, esztelen ember; és köszönje
meg, ha esztelenségeiért egynehány heti
börtönre nem fog vettetni!

Ekként folytak le ama vallatások, melyeknek nem volt egyéb céljok, mint a magyar ellenzéket — illetőleg reform-pártot megfélemlíteni. Wesselényi Miklós, kire a bécsi kormánynak foga leginkább fájt s ki ez időben csakugyan legerősebb bajnoka volt az ellenzéknek, oly magas állást foglalt el és annyira kedvence volt a közvéleménynek, hogy bár perbe fogatása megtörtént, ítéletét akaratosan halasztgatták; félvén az abból származható következtetésektől. A Metternich-féle politikai bölcsesség tehát azt találta ki, hogy egynéhány lelkesebb fiatal embert hozzon előleges áldozatul; remélvén, hogy célját ezáltal is eléri és a vulkán nyilását, melyben a politikai szabadság és a szabad reformok vágyai türelmetlenül tomboltak, emez apró egyéniségek feláldozásával be fogja tapasztathatni.

Hogy mily óriási csalódás volt ez, az egész Európát áthatott reform-törekvések áramlatával szemben: a legközelebbi évtized eseményei a trónok megingásával mutatták meg; hogy mily szerencsétlen politika volt, igazolta a patakokban kiomlott vér; a határtalan hatalomról lemondani nem tudó uralkodó családok és miniszterek bukása és az alkotmányos szabad országok nyugalma és felviruló boldogsága.

A mily esztelen volt a Metternich-

féle abszolút politika célja, ép oly nyomorultak és erkölcstelenek voltak eszközei. Láttuk, miként igyekeztek megfizettet, semmirekellő bérencek által, a nemzet alkotmányához és szabadságához ragaszkodó, de a trónhoz ép oly hű, jelesebb magyar ifjakat behálózni és körmeik közé keríteni; miként igyekeztek ez agent provocateurok által az ifjúságot oly ultra terelni, hogy politikai áldozatokká tehessék: és midőn mindezen nyomorult eszközök az ifjúság józan eszén és a magyar nemzettel vele született hűségén hajótörést szenvedtek: akadtak, fájdalom szolgálkú emberekre, kik a törvény és igazság elferdítésével is, a szomorú áldozatot a szolgaság bálványának meghozták.

IV.

A szenvedély hevében.

A Pozsonyból elutazott országgyűlési ifjúság nagy része Pesten, az országnek még alig gyermekkori fejlődésben lévő fővárosában, ismét találkozott egymással; s miután híret vette, hogy a Lap-sánszkynál hagyott, Wesselényihez intézett feliratot lefoglalták; az üldözött báró pedig esetleg épen Pesten tartózkodott: elhatározták, hogy a bálványozott

férfiu iránt érzett tiszteletöknek szintén egy éji-zenével adjanak kifejezést. Az ifjuság közbizalma a szónoklatra újból Lovassy Lászlót jelölte ki és ez azt el is fogadta: de miután már ekkor szelét vették az ifjuság nagy része megidézésének, Lovassy a megbizatást azon elhatározás mellett fogadta el, hogy beszéde a pozsonyiaknál még óvatosabb lesz.

A fáklyászene még az elhatározás estéjén meg is történt: ezer meg ezer ember lepte el Wesselényi szállása körül az utcákat, több száz fáklya fénye mellett; riadó éljenek között hallgatta meg Lovassy László gyönyörű beszédét, melyben költői lélekkel és emelkedett irányban festette a nemzeti bánatot, melyet az az országgyűlés végén visszavetett törvényjavaslatok bukása fölött kifejezett; a gúny és keserűség szavaival ostorozta a kormányt, mely a nemzetnek még szellemi haladását is gátolni törekszik: de lángszavakkal ecsetelte az ifjuság reményét, a jövő tekintetében; mely hódoló tisztelettel ragaszkodik a törvényes király személyéhez; még csak feltételezni sem merné, hogy a jó király a nemzet törvényes kívánságainak végleg utját engedje állani; miután a trónok hatalma, a nemzetek szellemi emelkedésén és anyagi jólétén alapszik. Beszédét a költő szavaival végzé:

„Még jönni kell, még lönni fog
Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez
Száz-ezrek ajakán.“

A határtalan lelkesedéssel és percekig tartó éljenekkel fogadott beszédre, melyet az óriási alkату, nemes báró lakása erkélyéről hallgatott végig, dörgő és szívig ható hangján azonnal válaszolt. Válasza igen komoly, de egyszersmind mérsékelt hangu volt. Az ifjúságot a trón és haza törvényei iránt hűségre inté; tanulmányokra és munkálkodásra buzdította; türelemre szólította fel; — utalván arra, hogy a Lovassy által ecsetelt „jobb jövőt“, épen az ifjúság művelődése, a nemzet eszméinek átalakulása, a törvényhozás rendes útján idézhetik elő. A nemzet jobbainak nem szabad elcsüggedniök; hanem bízva a kor folyton emelkedő szellemében, békés uton kell a szebb jövő megállapítására törekedniök. Kifejezte határozott bizalmát a törvényes király jogérzetében s a fő- és köznemesség belátásában arra nézve, hogy már egy jövő országgyűlésen okvetlenül akarniök kell, hogy a jobbágyok felszabadítása által, néhány ezer helyett 9 millió szabad polgárt fognak a haza érdekeinek zászlói körül csoportosítani. Még a kormány iránt is kifejezte azon bizalmát, hogyha látni fogja, miszerint a nem-

zet egész tömege lelkesül a most elejtett reform-eszmék iránt nem fog az árral szemben úszni; és nem szegülend ellen a nemzet nagy és békés átalakulásának.

A báró szavai épen szokatlan mérsékelttségük által a jelenvoltak egész tömegére, mély hatást gyakoroltak; mert még a mérsékelttebbek is meg lettek nyugtatva az ellenzék hatalmas vezérének buzditó, de egyszersmind mérséklő szavai által.

Általános és több percig tartó helyeslés kísérte szavait, mely után a ropant tömeg megnyugtatta és békésen oszlott szét; itt már nem szerepeltek ama felbérelt elemek, melyek Pozsonyban az ablakokat beverették.

E szép ünnepély után, melynek hatása az egész nemzetre nagy befolyással volt, az ifjuság még egy kézszorításra gyült össze; és szive felett a fátyolba takart nemzeti szalagocskával, de szívében a megidézések és a szárnyaló hírek miatti aggálylyal szétoszlott, hogy békés otthonát felkeresse.

Lovassy László jól tudta, hogy ő egyike az áldozatokra kiszemelteknek és kedélyén utközben úgy, mint odahaza, bizonyos, ideges ingerültség vett erőt.

Atyjának elbeszélte a történt eseményeket a legnagyobb őszinteséggel; Pozsonyban és Pesten mondott beszédeit részint írásban adta át, részint emlékezete utánmondotta el: s ezekből az öreg Lovassy teljesen meggyőződött fia ártatlanságáról. De a szárnyra kelt hírek, melyek Kabós rejtelmes eltűnéséről, a gyanus Lapsánszky letartóztatásáról s a Pozsonyban visszamaradt ifjak kihallgatásáról már idáig is elszárnyaltak, sem az atya, sem a fiu aggodalmait el nem oszlathatták anynyira, hogy egészen nyugodtan hajthatták volna le fejöket; sőt az ifju Lovassy csaknem meg volt győződve arról, hogy a megidézést, sőt talán elfogatást ő, ki az ifjusági mozgalmaknak ugy szólvan vezérszelleme volt, semmi áron el nem kerülheti. E miatt már otthon töltött első éjszakája is igen nyugtalan volt; költői képzelődése, mely vérmes természetének kifolyása volt, gondolataiban egyre tovább és tovább ragadta; végig vezette hazája jól ismert történetének gyászos lapjain, hol annyiszor szenvedett börtönt s kivallatásokat, sőt martyr-halált a hazája jogaiért buzgó kebel; s hitéért tömegesen hurcoltatott el gályarabságra a legártatlanabb férfiak serege.

Még álmában is a fegyenc-várak rideg börtönei, a vallató kamarák kinzó

eszközei s a vérpad borzalmi jelentek meg előtte; úgy, hogy midőn reggel felkelt, kimerültebbnek érezte magát, mint midőn ágyát este fölkereste volt.

Napközben szintoly nyugtalan volt; és sem anyja szokásos kedvezései, sem nővére vidám tréfái, kik a lefolyt események komoly természetéről tudomással sem birtak, nem voltak képesek őt megnyugtanni. Szive azon rokon kebel után esengett, melynek szerelme és boldog visszaemlékezései — különösen a váltott levelezések nyomán — annyi édes percet szereztek még a távolban is neki. Szenvedélyes szerelme és a viszontlátás vágya annyira erőt vettek rajta, hogy már az ebédnél kijelenté elhatározását az Adél felkeresésére.

Ebéd után atyját négyszem közt felkérte, hogy ha valami üzenet érkezne, azonnal küldjön utána; s lóra kapva, vágatva sietett a közeli faluba, hol tudta, hogy jegyese szintén dobogó szívvvel vár reá.

A szép Adél azon idő alatt, mióta Lovassy nem látta, még teljesebb rózsává fejlett ki. Nem az eszményi, inkább az érzéki szépségekhez tartozott; a virágok ama fajához, melyeken több a nyitás, mint a levél, s melyekből a közeledő felé, egy keleti virágberék kábitó illata árad. A fekete hajtenger, melyet alig bir

elhordani a fej, a belső lángtól égő nagy szemek s a vékony derék mellett egész a kövérség határáig kifejlett idomok, a habokból kiemelkedő Vénuszt hozták a szemlélő emlékezetébe.

Lovassy az első viszontlátás pillanata óta, midőn egyedül talált kedvesét, a dobogástól majd megrepedő szívére szoritotta, ez erős szenvedély hatalmába esett; mely a helyett, hogy csak percekig is mérsékeltebbé vált volna: percről-percre emelkedett s érzése és emlékezetéből minden egyebet eltávolított. Feledve lettek a honfi bú minden fájdalmai; eszébe sem jutott a veszély, mely eddig aggodalomban tartá: nem látott semmi egyebet, csak előtte levő kedvesét; s nem érezett mást, mint azon kétős nap égető hevét, mely kedvese szemeiből feléje sugárzott.

Adél szintén óvatlanul adta át magát a viszontlátás örömének s a hosszú távollét által csak fokozódott szerelme szenvedélyének: nem óvta magát legkevésbé sem szenvedélyes jegyese forró csókjaitól és szenvedélyes öleléseitől: de túltelt szívének szinte jól esett, midőn karonfogva elhagyták a szobát, hogy a hanyatló májusi nap sugaraitól megaranyozott kerti fák és árnyas lugasok alatt keressenek kémszemektől jobban óvott menedékhelyet.

Szülei nem voltak otthon s a két ifjú

sziv tanútlanul élvezhette örömének s szerelmének túlboldog kitöréseit.

Kinn a szabad természetben is minden forró szerelmet lehelt: a jázminok és orgona-bokrok virágai bódító illattal tölték el a léget; a hársfák illatos hűsében turbékoló gerlék üzték szerelmi játékaikat; a lepkék párosan kergették egymást a kellemes est hanyatló sugárai közt lebegve; s a csalogány csattogó dallal hivogatta párját az éji tanyára.

A szerelmesek egy sűrű árnyéku vadszöllő-lugas védelme alá vonultak, mely a kert egyik legtanútlanabb zugát foglalta el.

A két szerető sziv itt forrott össze a szenvedély lobogó lángjában s feledve mulat és jelent, észre sem vette, hogy a nap uralmát lassankint a telő hold szelid országglása váltotta fel. Ők már a jövőben éltek, melyet szerelmök eléjük irt; és ez ábrándosan szinezett jövő képein merengve, magok sem vették észre, hogy szerelmi lángjok őket mind tovább-tovább üzi az örvény felé; és hogy épen akkor, midőn boldogságuk képeit festik, szerencsétlenségök sirkövének alapját rakják le.

Már végső lobbanásokban csapott fel a meggondolatlan szenvedély lángja, midőn Adél, anyja kiáltását hallá, mely a

nagy, de rövid boldogság érzetét, egyszerre keserü valóra ébreszté.

A leány kiszakítá magát kedvese ölelő karjai közül s megrettenve rohant ki a luga-sból. A sötét hajtenger sarkáig omolva uszott utána s időbe került, míg azt úgy a hogy, újra rendbe tudta hozni. Lovassy nyomon követte kedvesét: de a boldogság perceinek kéjét nála is egyszerre az önvád keserü érzése kezdette elfoglalni; s míg a kert hátulsó részéből, — mely szerencséjökre elég hosszú volt — beértek, alig tudott egyebet rebegni, mint engesztelő szavakat s a jóvátevés ígéreteit.

Adélnak még a szenvedély heve égette arcát: de szép szemeibe már könnyök gyültek; s hogy magát valamennyire összeszedje, egyre lassítá lépteit. Egy szemrehányó szó el nem hagyta ajkait: mit is mondhatott volna? Hiszen ha kedvesét hibáztatta, önmagát is el kellett volna itélnie!

Szerencséjökre a szülők a holdvilágos est kellemétől marasztva, a ház tornácán telepedtek le s az ifjak felindulásából legfölebb annyit vettek észre, a mennyit a két jegyes bizalmas együttléte és Lovassynak általuk is ismert kétes helyzete eléggé megfejtett.

Az atya természetesen ez utóbbi ügyben tett kérdéseket s Adél a vacsora

után látás ürügye alatt eltávozott, hogy magát a megjelenhetésre képesebbé tegye: midőn a nyitva levő kapun át, porral fedett lovas legény vágatott be s lováról leugorva, hangosan tudakozódott László urfi után.

Lovassy átvette a levelet, azután a szobába sietett, hogy azt a gyertya világánál elolvassa; mi közben átfutá atyja sorait, vállán egy gyöngye kéz érintését érzé: Adélé volt az, ki szemeit szintén a levélre szegezte, s miután annak tartalma csak egy rövid sorból állott: „siess haza, mert az idézés megérkezett“ — egy sikoltással, ájultan rogyott jegyese karjai közé.

A szülők berohantak; az anya leánya felélesztéséhez látott; az atya pedig kérdőleg állott jövendőbeli veje előtt.

Lovassy László igyekezett visszanyerni hidegvérét s a lehető nyugalmat mutatni, miközben így szólott:

— Mint már említettem is: én ez idézést vártam, s azon csodálkoznám, ha elmaradt volna. Nem én vagyok megidézve egyedül; lelkemben semmi önvádat nem érzek; és így nincs is okom félni semmitől.

E nyilatkozat valamennyire megnyugtató a szülőket: de a magához tért Adél most már sokkal nehezebben volt meg-

nyugtatható; neki minden biztatásra és ígéretre, melylyel kedvese lecsillapítani törekedett, feleletül csak keserü könnyei voltak. Az angyal egének legmagasabb pontjáról, kettős csapástól érve zuhant a rideg földre alá; s úgy érezte, vagy inkább előérezte, hogy oda, honnan lehullott, többé soha sem fog feljuthatni.

A kétségbeesés keserü könnyüivel bucsuzott el jegyesétől, mint ő zokogta „örökre“ és kedvese fájdalma, kétségbeesése, az utoljára váltott csókkal Lovassyra is átragadt; úgy hogy midőn a szülőktől is elbucsúzva, lovára vetette magát: a bánat s a jövő baljóslatu sejtelve egy pár könnyüt sajtolt ki szemeiből.

Paripájával a szokottnál többször éreztette sarkantyuját, míg a szülői házig eljutott; a szegény állat természetesen nem tudhatta, hogy a méltánytalan sarkantyú-döfések mindenike, egy-egy bánat villanata a mai napért, vagy egy-egy aggodalom rémképe a jövőndőért.

Atyja férfias eltökéltséggel, sőt biztatással fogadta: de édes anyja zokogva borult nyakába s Amália huga lassu, de folytonos könyeket hullatott a szoba egyik szögletében.

— Unokaöcséd Ferenc is megvan idézve, — mondja az öreg Lovassy — és így lesz aki megossza sorsodat, ha töb-

ben nem volnátok is; védelmedről ha saját szavad elég nem lenne, magam fogok gondoskodni; s ha jobbat nem találok, magam védelmezlek. Gondom lesz arra is, hogy ügyed a nemzet közvéleménye elől el ne lepleztessék; s a megyéket — első sorban Bihar vármegyét — magam fogom ügyedben megkeresni.

Az ifju hálásan csókolt atyjának kezét; s miután együtt a pénzügyeket is elintézték s az anya és Amália szokott gondosságukkal László ruháit és utraválóját hozták rendbe: ő maga sietett szobájába, hogy érzelmeinek szabadon engedhesse át magát.

Itt először is jegyeséhez irt egy bucsu-levelet, melybe annyira elmerült, hogy sorainak csak a késő éjszaka vetett végét.

Bánata és aggályai lassankint költői lelkesedéssé fokozódtak; úgy hogy levelet egy szép költeménnyel végzé, mely mint „Lovassy László dala“ később az egész országban elterjedett:

E rövid dal ekként szólott:

„Föl! föl! e vérző kebelről,
Kedves! könyed ég azon;
Sziv repesztve, hiv öledből
Sorsom engem messze von.

Adj egy fürtöt szög hajadból,
A multért emlék-jelül,

Hogyha nem te, — hadd nyugodjék
Bár ez szivemen fölül?

Ugyis a sors, — melylyel álda
Hű szerelmünk Istene, —
Mint sötét borun a villám-,
Fénye csak szétröppene!

Különös tanusága az időnek, hogy a különben szép költemény dallama, mint az kis koromtól máig fülembe cseng, épen úgy, mint a „Multadban nincs öröm“ „Tiltsa bár az ég szava“ kezdetüeké — egészen németes rithmusú és túlérzékeny hangulatú; a mi több, Lovassy társának és barátjának, Tormásy Jánosnak elfogatását épen egy walzerben énekelte meg a nemzeti elkeseredés.

Csak ez összehasonlítás fejt meg a roppant távolságot nemzeti szellem tekintetében a harmincas és negyvenes évek között; és ez adja meg valódi értékét azon költőinknek és gyűjtőinknek, kiknek lángszelleme és szorgalma a magyar nép szellemébe mélyedt be, hogy költői lelkesedéséhez a nagy gazdagságú tárházban keresen alapot; s az utóbbiaknak, hogy ugyan ott szedjék össze a magyar népköltészetnek drága gyöngyeit. Csak ettől kezdve kezdett érvényre vergődni a magyar népdal és zene is, mely ma már az egész művelt világot Szent-Pétervártól Bostonig bá-

mulatra ragadja; és a magyar tánc, melyben ma már fejedelmek szemei is gyönyörködnek.

V.

A fekete szekér.

Alig négy, vagy öt éves fiucska voltam, midőn az országgyűlési ifjuság illető tagjai, keblök felett a gyászba vont nemzeti szallagocskával, megyénk székvárosába is haza tértek: de máig jól emlékezem a titkos elkeseredés ama kitöréseire, melyek kisebb társadalmi körökben, vagy a családi élet szentélyeiben kifejezésre jutottak. Emlékezem arra a lelkesedésre, melylyel tanútlan körben, az ifjak a nemzet vezérférfairól szólottak; a keresü kifakadásokra, melyeket Metternich kormányára szórtak; s ama vádakra és gyanusításokra, melyeket talán néha az ifjú képzelet által túlozva is, szoros titoktartás kikötése mellett suttogtak el.

Ezektől hallottam elbeszélni a bihari eseményeket is: miként jelentkezett Lovassy László s jelentkezése napjának éjszakáján miként jelent meg szállása előtt a titokteljes „fekete szekér“, melyet ez ideig sohasem látott a magyar ősi szabadság szent földje.

Rettegéssel vegyült gyűlölettel irták

le e jármű sötét alakját, mely az előadás szerint egy egészen fekete vaspléhkel bevont, kocka alaku készítmény volt, sötét és kilátástalan, mint azon szerencsétlen ifjak sorsa, kiket rejtélyes öblébe fogadott be. Elöl a kocsis mellett a titkos rendőrséghez tartozó biztos ült s a kocsi védelmére egy tiszt által vezetett, drago nyosokból álló kíséret volt rendelve. Minden arra volt számítva, hogy a fölserkent nemzeti szellemet megrémítés által elretentsék; s ez a kislelküebbek és gyávákkal szemben sikerült is: de magánkörben ennek dacára mindenütt felzengett „Lovassy László dala“ s a nemzet leányai — mi ma tragikomikusnak tetszik — Tormássy mélabús keringőjén táncoltak. Ez elbeszélésekből maradt emlékemben azon jelenet is, midőn Lovassyt, elfogatása után vasra verték s az emiatt elkeseredett ifjunak kérdésére: Warum? az illető biztos durván felelte: „Darum, weil das ist das Befehl.“ (Azért, mert ez a parancsolat.)

Legférfiasabban léptek fel a titokszerűen elfogott ifjak ügyében a tulnyomóan szabadelvű vármegyék, melyek mint második József idejében, most újból megmutatták, mennyire hű őrei és bástyái a magyar alkotmánynak. Egymást érték a törvény alapján álló, de azért legszabadel-

vübb beszédek, az erőszakos kormány törvénytelen fellépései ellen; az ifjak ügyében hatalmas feliratok készültek és küldettek fel, melyek azok ártatlanságát és az elfogatás törvénytelenességét napnál világosabban bizonyíták.

Azonban mindezeknek semmi eredményök sem volt; a királyi Curia legszolgáibbblelkü egyéniségeiből biróságot állított össze; mely a törvényeknek még formáit sem tartotta meg. De még ezek közül is ketten: Földváry Ferenc és Császár Sándor a törvénytelen eljárás ellen nyilvánosan protestáltak; s különösen a követelt titokszerűséget, mint a magyar törvényekkel ellenkezőt, önmagok is elítélték.

Nem használt semmit: a vádlottak által felkért ügyvédet Perger Jánost, mivel a titoktartási esküt mint törvénytelen letenni nem akarta, visszautasították s helyébe Spáni Endrét a szegények ügyvédét rendelték az ifjak védelmére. De e törvénytelen eljárás sem riasztotta vissza az atyát, Lovassy Istvánt, ki saját szabadságát veszélyeztetve, — egyik jeles történészünk szerint — „mintegy római hős lépett ártatlan fia mellett sorompóba; és a magyar törvények rendithetlen alapjára állva, cáfolta meg a fia ellen felhozott vádakát.“

E vádpontok a következők voltak:

Hogy a foglyok a pozsonyi ifjuság társadalmi egyesületének tagjai voltak;

hogy különösen Lovassy László — a lengyelek egyikének, midőn Pozsonyból távoztak, emlékkönyvébe a maga neve mellé e szót írta: „republikánus“;

hogy három lengyel menekültet egy ideig magoknál ápoltak;

hogy ugyancsak Lovassy némely megrótt személyeknek — különösen Weselényinek — fáklyászenével tisztelgett s ez alkalommal lázító beszédet mondott;

hogy Nagyváradról pozsonyi barátainak s az egyesületben tagtársainak levelet írt, melyben hirdeté, hogy a népfelségi elvek már e tájon is terjedeznek. E pontnál volt a vallatáskor különösen kiemelve, hogy e népfelségi tanok vallása által felségsértési bünt követett el;

hogy a barsi követválasztáson a kormány ellen izgatott.

Hogy lényegükben min alapultak e vádak, az elbeszéltekből könnyű kitalálni; a konzervatív hajlamu biráknak ama téves felfogásán, hogy a kormány és a király személye egy; e szerint, ki a kormányt vádolja, vagy gyanusítja, egyszersmind felségsértő; hogy a lengyelek pártfogását és

Lovassy erkölcstelenségét mire alapították — a Cseremitzky által becsempészett ál-
lengyel gróf s a főrangú hölgy kalandjából, valamint a Kabós elleni eljárásból láthattuk: de legterhelőbb volt a republikánus hajlamokra épített vád, mely a Lovassy neve után két helyütt is becsempészett „republikánus“ szóra, — de legkivált Lapsánszky „töredelmes vallomására“ alapított; ki, hogy társait terhelő vádakba bonyolítsa, magára is a legterhelőbb vallomást tette.

Ezek nyomán hozatott meg az ítélet, melynek ellenében Földváry és Császár az ifjak teljes felmentésére szavaztak. Lovassy és Lapsánszky, — az első, mint minden törvényes renddel ellenkező veszedelmes elveket valló és romlott erkölcsü — az utóbbi mint bevallott republikánus 10 évi várfogságra ítéltettek. Tormásky, ki a lengyelek ügyében írott röpiratát el nem tagadhatá, egy évi — Lovassy Ferenc pedig, kire alig tudtak kisütni mást, mint hogy nagybátyja társaságában volt, — a vizsgálati fogság beszámításán kívül, három havi fogságra ítéltetett; s az első nehéz vasba verve, az ítélet után azonnal az Olmütz melletti Spielberg várba hurcoltatott. Az ifju Lovassy és Tormásky is elzárattak: de hogy Lapsánszky hova lett, senki sem tudta Magyarországon megmon-

dani: az ítélet kihirdetése után eltűnt, mintha sohasem létezett volna; mi annyival meglepőbb volt a közvéleményre nézve, mivel ez őt, az ifjak vallomásai után is, titkos feladónak tartotta.

VI.

A rejtélyes utazó.

Az 1836-ik év őszén, egy esős és borús nap estéjén, két erős ló által vont fedeles kocsi kocogott előre egy kárpátalji falu felé.

A kocsison kívül, a belső ülésen csak egyetlen férfi vetette hátra magát bizonyos kényelmi pöffeszkedéssel; azután időközben ki-kidugta fejét a kocsi félrevont bőrfüggőnye mellett, hogy jobban felismerhesse a vidéket. Az ifjú ember nem igen lehetett több 25—26 évesnél; de a szenvedélyek már is mély nyomokat hagytak beesett arcain, melyek annyival inkább feltűntek, mivel a rövidre nyírott s a szájjal alig egy irányba eső pofa-szakállakon kívül, arca egészen ki volt borotválva.

Csakis ez okozhatta, hogy e külföldieskedő kinézésű ifjuban magunk is alig tudjuk felismerni a csak nem régen látott — Lapsánszkyt.

Lapsánszky igen uriasan volt öltözve:

inge magas gallérának éle csaknem füleit surolta s fekete kabátjának gomblyukában egypár érdemrend vörös és zöld szalagjai diszelegtek.

— Alig ismerem fel a vidéket, melyben születtem — monologisalt az idővel találó borus hangulatában — de nem is csoda: már 14 éve, mióta elhagytam azt. Minő állapotban fogom találni szülőimet s testvéreimet, kikről oly hosszú idő óta semmit sem tudok? . . . Áll-e még a kis kunyhó, mely körül annyit játszottam s melyből egykor atyám haragja elüzött? . . . Szó sincs róla, — ha az öregek élnek is, — hogy reám ismerjenek; hiszen magam is alig ismerek magamra: hát ők miként tudnák az ezüst huszast ellopott s emiatt elvert 10 éves fiucskában, a tekintélyes urat felismerni? De már egészen beesteledünk — folytatja emelt hangon. — Kocsis, hajts gyorsabban; s jobbra a falu utolsó házánál, melyből a mécsvilág ide látszik, állj meg!

A szundikáló kocsis e parancsszóra a lovak közzé vágott; mire a lovak sebesebben kezdettek haladni és nemsokára elérték a kitűzött célt.

A ház, vagy inkább kunyhó, mely előtt a kocsi megállott, a szegénység és elhagyottság szomorú képét mutatta: a kerítés — valószínűleg az apránként szük-

ségelt feltüzelés miatt — már csak itt-ott mutatta nyomait; a ház magas szalmafedele közepén be volt roskadva s kéménytelensége miatt, a benn gerjesztett tűz füstje, a nyitva hagyott ajtón tódult ki; sövényfalairól úgy látszik rég lehullott az egykor fehérre meszelt sár-tapasz. Hasonló állapotban volt a rozzant félszer is, az udvar jobboldalán, melynek egyensúly-vesztett tartó gerendái minden percben leomlással fenyegettek és egyetlen hátsó falán ki és befújhatott az őszi szél.

— Ez bizony nem igen hivogató szállás! — mormogja Lapszászky: de hát egyszer mégis csak meg kell lenni!

A kocsi megállására, egy kuszált őszhaju és rongyokba burkolt agg nő jelent meg a ház füstös ajtajában, ki szemeit dörgölve bámész szemekkel tekintett a leszálló és közeledő idegenre.

— Jó asszonyom — mondja ez, — az idő már elesteledett, lovaim is fáradtak: egy kis szállást kérnék magamnak s lovaimnak ez éjszakára.

— Szivesen tenném uram — mondja a szegény asszony, a kiből Lapszászky első pillanatra anyjára ismert — de mi igen szegények vagyunk és semmivel sem szolgálhatunk, még csak helylyel sem.

— Elég nekem a földél, mely az éjszakán át megvéd — mondja Lapszászky

— a többiről majd gondoskodom; a kocsi s lovak beállhatnak a félszer alá. Aztán tudd meg jó asszony, hogy mindent úri módon megfizetek. Párnászkom van; szalmát és szénát csak keritünk valahol, azért ne aggódjál.

— Jobb szerettem volna, ha a nagyságos úr a zsidóhoz hajtatott volna, ki legalább szobát és ágyat tudott volna adni; de hát ha már okvetlenül akarja, tessék behajtatni.

A kocsis morogva hajtott be, — aggódva maga és lovai elhelyezése miatt; és Lapsánszky belépett a nyomoruság hajlékába. Egy szük- és mégis nagy sütő-kemence által elfoglalt konyha-félén át, melynek egyik zúgában egy lesóványodott anya-kecske mekegett és mely egy alig pislogó tűznek lángja által gyengén volt megvilágítva, nyikorgó fakilincsű ajtón lépett be az egyetlen, bár kisebb térű szobába, melynek kicsiny ablakai hólyaggal és piszkos papir darkbokkal voltak bera-
gasztva.

A füstös szoba butorzatát könnyű volt áttekinteni: egy rozzant és régi szalmával, rossz lepedővel és szalma-párnával vetett ágy a szoba egyik zugában; sánta lábu asztal két fenyőpaddal a középén, egy régi, hajdan tulipántos láda, a másik szögletben és néhány messzire kiálló faszeg,

melyeken kormos cserépedények, katona köpenyegek, csákók és fegyverek függöttek; ennyiből állott az egész.

Az asztal mellett, a zsirmécs szomoru világánál, két vitézlő bakkancsos folytatta azt a nemes mesterséget, melyet köznyelven „pucoválásnak“ hívják; és a mely áll a fejér szijjaknak fehér péppel befestéséből, gombok fényesítéséből és a fehér frakk feltjainak krétaporral elenyésztetéséből.

Az ajtó melletti szögletet széles padkáju boglya-kemence foglalta el, melynek síkján egy teljesen kimerültnék látszó, ősz ember nyöszörgött; kopott szüre alól messze nyultak ki aszott lábszárai. A padka mellett, a földön régi szalmából még egy nyughely volt rögtönözve.

Az öreg asszony kék kötényével letörülte az egyik ülőpad ajtó felőli végét s üléssel kínálta meg az idegen nagyságos urat, miközben így szólott:

— Láthatja nagyságos úr, hogy nem szivtelenségből akartam elutasítani, hanem hogy a nyomoruság mellett, még hely szükében is vagyunk. Az egyetlen ágyat a vitézlő urak foglalták el; férjem már két esztendő óta fekszik betegen; és igazán semmivel sem vagyunk képesek szolgálatjára állani.

— Mindegy, — mondja Lapsánszky a padon helyet foglalva, — én igen ki

vagyok fáradva és reggelig valahogy csak kihúdom; kocsisomat majd beküldjük a falu korcsmájába, onnan majd hozni fog szénát, zabot és a mi a vacsorához szükséges. De mondja csak jó asszonyom: ennyiből áll egész családja?

— Nem biz' az, nagyságos uram — felel az öreg asszony bánatos hangon — nagyobbik fiunk, még 10 éves korában elzüllött a háztól; a kisebbiket, Pétert, meg a Julcsa leányomat a földes úrhoz parancsolták fel cselédeknek s már három év óta vannak oda.

— De hát szabad-e, lehetséges-e ez? — kérdi megütközve Lapsánszky.

— Azt nem igen kérdezték tőlünk — mondja az öreg asszony — beparancsolták napszámba és ott marasztották az udvarnál. De talán jobb is így; mert azóta Pétert elvitték volna katonának; az én emberem betegen úgy sem teljesíthetné a jobbágy-szolgalatot; ha pedig én ott hagynám, a szegény beteg ember itt éhen veszne el. Ami leányomat, Julcsát illeti, minthogy csinos leányka, ő is jobb helyt van ott, mintha itt lenne a nycmorúság fészkeben, — fejezi be, könnyes szemeit törülgetve s egy jelentékeny tekintettel a katonák felé nézve a szegény öreg asszony.

— Elég már a fecsegésből öreg — kiáltja az egyik baka — mig kend itt szó-

szátyárkodik: azalatt oda kint megég az a kis pecsenye; azután mit eszünk vacsorára?

— Sohse nyugtalankodjék vitéz uram — mondja Lapsánszky — majd hozatok én vacsorát magoknak is; és ha van, még egy kis borocskát is teszünk mellé.

— Az már egészen más! — mondja a két bakkancsos uniszónó. — Ha az uraság olyan jó akar lenni, — üsse kő, — bizony reánk fér!

Lapsánszky kisietett és kocsisának utasítást adva, egy félóra mulva barátságos fény öntötte el a nyomor hajlékát; a szegény beteg ember rég nem élvezett tápláló levesben részesült; a bakkancsos urak tele szájjal ették a „roszprádlit“ s a szegény öreg asszony derült arccal kereste össze edényeit, hogy legyen mivel meginni a tele kancsó piros bort.

Vacsora után a bakák ugy elaludtak, mintha föbe verték volna őket és a nyomorult szalmaágyon nagy horkolás közben bizonyosan generálisságról álmodoztak: de Lapsánszky, miután behozatott ágyneműit a földön elrendeztette; s egy pár pohár borral kocsisa zugolódásait is lecsillapította, — még hosszasan beszélgetett a két öreggel, azoknak minden nyomorát és panaszát végig hallgatván.

Végre az öregek is elálmosodtak s ő is elfoglalá rögtönzött nyughelyét; de még hosszasan nem jött szemeire álom.

— Mégis csak cudar gazember vagyok én! — gondolá magában; hogy én azok ellen áskálódtam és spionkodtam, kik a jobbágyság felszabadítását akarják! Ime saját szüleimben hogy büntet a végzet! Most néhány száz forinttal megvált hatnám s boldoggá tehetném őket az örökváltság útján: de így — kitudja fogják-e adományomat még hasznukra is fordíthatni?

Az önvádaknak egész sora merült fel lassankint keblében; képzelete előtt megjelent a leginkább miatta börtönben sinlő derék ifjak halvány és szemrehányó arca; könyüket hullató szülők kétségbeesett átkait hallotta zúgni füleiben; s a gazdag urrá lett sehonnai nyomorultul fetrengett szegény szülei nyomorultabb fedele alatt! Ő nem fedezheti fel kilétét; futnia kell hazáját, mert átkos neve talán már a kunyhóig is elhatott és ki tudja, ha ez a beteg öreg ember, édes atyja megismerné gazdagsága forrását és a nemzet átkát, mely ahhoz ragadt: nem fogná-e ép úgy elkergetni a nyomor rozszant fedele alól, mint egykor, midőn véres verejtékkel napszámban szerzett ezüst huszasát mint gyermek elcsente volt?

Csak most kezdette először érzeni, hogy a tekintélyes állás- és bőséges jutalmak dacára, melyekkel „jó szolgálatait“ megfizették: nem egyéb, mint hazáját és a tisztességes emberek arcát kerülgető földön-futó, — és mindez a legkésőbbi érzésekkel töltötte el szívét, mely csak a késő éjjéli órák után engedte álomba merülni. De álmái is gonoszak voltak: szomorú kietlen vidéken — saját édes atyján és testvérein kívül — ezer meg ezer embert, nőt és gyermeket látott igába fogva, nehéz munka terhétől roskadozni és verejtékezni; kevély földesurak parancsára hóhér arcú poroszlók csapkodták a roskadozó szerencsétlenek vállait, kik közül nem egy dőlt ki a munkateher és az ostorcsapások súlya alatt: és egy szózat, mely talán felülről a felhők közül vagy saját szívéből tört fel, — ezt kiáltá: Ime a te műved; te is segítettél a galád szándékban, hogy e szegényeknek kiszabadítását az egyiptomi fogságból s a korbácsok súlya alól meggátoljad! Azután egy második kép tűnt fel, melyben urasági hajduk csinos jobbágy-leánykákat csoportosan szállítottak be kéjenc földesurak kevély kastélyaiba; s az egész vidéket e szerencsétlenek jaj-szava töltötte be, vegyülve a szülők átkaival s a vad poroszlók trágár káromkodásaival: és újra

zengett az égi szó: Te elárultad azokat, kik a jobbágyok örökváltságát akarták eszközölni; börtönbe juttattad e szent eszmeért lelkesülő ifjuságot: most gyönyörködjél azon szép műven, melynek aljas eszköze voltál! A harmadik álmkép, mely előtte feltűnt, még az előbbieknél is nyugtalanítóbb volt: törvényteremben a vádlottak padján ült, árulótársai Csere-miczky és Parniczky társaságában; birái pedig ugyanazon ifjak voltak, kiket elárult; csak hogy a börtönben megöszült hajakkal és beesett halvány arcokkal, feléje szegzett szuró tekintetekkel. „Te árulója voltál azon népnek, melynek kebelén születted; meggátoltad felszabadítását a szolgaság járma alól; te mint Judás az Üdvözítőt, aljas kém gyanánt eladtad becsületes ifju társaidat az erőszakos hatalomnak; és gázságaidért elég merész voltál az érdem jelvényeit tűzni fel a nép könyeiből, véréből és ifju társaid szenvedő sohajaiból vásárolt hivatalos öltönyödre! — mit érdemelsz? . . . Halált; gyalázatos halált a bitófán, — kiálták egyhangulag a birák; — és viszhang gyanánt a saját kebelében létező kisbiró ugyanezt kiáltotta vissza. És ő egyetlen mentő szót sem vala képes rebegni; míg háta megett feltűnt a végrehajtás embere, a gyalázatos halál kötelével kezében!

Rémülten ült fel ágyában és szemeit kezdette dörzsölni: már egészen meg volt virradva. Öreg édes anyja konyháját söpörgette; a két bakancsos fegyvereit rakta magára, hogy a kitüzött gyakorlatra siessen. Csak atyja nyöszörgött nyomorult fekhelyén; minden mozdulatra egy-egy keserves jaj-szóval.

Fáradtabbnak érzé magát, mint mikor lefeküdt; de azért hirtelen felöltözött s kocsisára kiáltott, hogy fogjon be. Midőn aztán a bakák eltávoztak és fogata előállott: behivta édes anyját és így szólt a két öreghez:

— Jó emberek, nyomoruságtoknak látása szívemet mélyen megindította. Én gazdag ember vagyok és szivesen teszek jót, a hol a nyomort gyökeresen enyhíthetem. Itt van ez a pénz — folytatja tárcájából egy ezrest vonva elő — ez itt ezer forint; oly összeg, melyért, ha földesuratoknak szive van, magatokat a jobbagyságtól megválthatjátok; gyermekeiteket visszanyeritek és kis gazdagságtokat jó lábba állíthatjátok. Vegyetek egy pár tehenet, mely a házat élelemmel látja el s ha telik, még egypár ökröt is, melyel fiatok a gazdaságban ki lesz segítve, Isten áldása legyen rajtatok!

Ezzel a pénzt át akarta nyújtani anyjának.

De most a beteg öreg ember hirtelen felült fekhelyén s üvegesedő szemeit fiára szegezve, rekedt hangon kiáltá:

— Ne nyulj a pénzhez! Az csak átkot hoz házunkra: azt fogják mondani, hogy loptuk, vagy raboltuk; hiszen még nevét sem mondotta meg ez az ur . . .

— Az én nevem Visóczky János — mondja némi zavarral Lapsánszky — nincs mitől tartanotok: itt van névjegyem, melyre azonnal felírom, hogy a pénzt tőlem kaptátok. Ha valami vád merülne fel csak ezt mutassátok elő; s engem, mint elsőrangú hivatalnokot; megfog találni a hatóság Lembergben.

Leült és névjegyére ironnal néhány sort írt; azután átadta azt a pénzzel együtt hálálkodó édes anyjának: — de az öreg ember még mindig tagadólag rázta fejét.

— Hálátokból csak annyit kívánok — mondja Lapsánszky felindulástól remegő hangon — hogy tegyétek fejemre kezeteket és áldással bocsássatok hosszú utamra.

Ezzel az öreg asszony elé hajlott, ki könyük között áldá meg; majd beteg atyjához sietett, ki még most is kételkedve szegezte rá szemeit.

— Ez ifju ember hangja — mondja az öreg — olyan különösen cseng fülem-

ben, de legyen meg: sok bünt kellett elkövetnie, hogy ily szegény emberek áldására szorul; az Isten bocsássa meg neki s engedje meg, hogy amit vétett, jóvá tehesse!

Lapsánszky térdre borult, hogy atyja áldását elfogadhassa: de az öreg ember kiszáradt keze, mint valami ólomsúly nehezkedett fejére, — és szívének az áldás alig szerzett enyhületet.

Egy hirtelen mozdulattal átölelte édes anyját; megcsókolta annak tisztos homlokát; s mintha üldöznék, hirtelen futott ki szülői házából és szekérébe pattanva, könnyös szemekkel kiáltá: hajts!

Még jól látta, hogy édes anyja hosszasán tekint utána az ajtóból; míg a kocsi sebes menete s a szeméibe gyült könnyök szülői kunyhóját eltakarták szemei elől.

Baj nélkül ért át a Kárpátokon, hivatalos helyére Lembergbe; de néhány nap múlva, hogy tisztségét elfoglalá, csakugyan hivatalos felszólítást kapott, mely tudatta, hogy ajándéka miatt szüleit csakugyan befogták és csak hosszas át- és vissza-írkálás után sikerült a szegényeket kimentenie. Tudakozására aztán értesült, hogy édes atyja a meghurcolásnak áldozatul esett; hogy szülői földesura az örök-váltságba nem akar beleegyezni; később,

hogy édes anyját köztudomásra jutott pénze miatt kirabolták: szóval, hogy a gonoszul szerzett pénzen csak átok feküdt és nem áldás! . . .

Ujabb pénzösszeget küldött és most már egyenesen a hatóság kezéhez öreg anyja gyámolítására; de nehény hó mulva értesítettett, hogy anyja is elhalálozott és a pénz szabad rendelkezésére áll . . .

VII.

Adél tragödiája.

Az ifjak elhurcolása és fogságba záratása országszerte nagy méltatlankodást idézett elő; s a helyett hogy célját, az elrettentést elérte volna, a közvéleményben épen ellenkező hatásmű volt: az elke-seredés szavai hangzottak a jobbak ajkain; s magánkörökben úgy, mint megyegyűléseken kárhoztatták és elítélték nem csak a törvénytelen eljárásu bíróságot és az erőszakoskodó kormányt, hanem még az eddig kegyelettel tisztelt nádort is.

A méltatlankodásnak határozott és nyílt kifejezése hangzott fel a megyék felirataiban, melyekből a Metternich-kormány észrevehette, hogy a jog és szabadságért lángoló nemzet szívében nem hogy félelmet idézett volna elő, hanem a

közérzületet maga ellen az elkeseredésig fokozta.

De legnagyobb volt a bánat és elkeseredés a közvetlenül érdekelt családok szívében. A Lovassy- és Tormássy család, melynek még az sem volt megengedve, hogy az elfogottakkal szóval, vagy írással közlekedhessék, mély gyászt öltött, mintha máris halottja volna, de legmélyebb volt a bánat a szegény Adél szívében, ki gyászát és kétségbeesését külső jelekkel el sem árulhatta.

Hasztalan volt a szülőknek minden vigasztalása; már csak azért is, mivel ezek nem is sejték Adél szívének rémitő titkát, mely a szerencsétlen leány kebelét nem csak bánattal, hanem a megszégyenülés borzasztó sejtelmével töltötte el. Kerülte az emberek — kerülte még szülői tekintetét is: legörömbösebb kereste fel a szabad természetet, hol minden a természet rendjének és követelményeinek hódol; — nem a társadalmi élet szigorú szabályainak: de midőn a nyár szomorú ősze hajlott; a madárdal elhallgatott s a fák, virágok hullatni kezdték elsárgult lombjait; — a szép leány arczórsái is hervadni kezdetek és szemeit a vándorlásra készülő madarak csoportjára függeszté; — miközben keblében is felkelt a vágy, bár azoknak messze útját követhetné, hogy kö-

zeledő szégyenét elfedhesse az emberek vizsga tekintetei elől.

E vágy lassanként — a mint a szükség kényszere azt jobban-jobban fokozá — akarattá s majd elhatározássá fokozódott: míg végre egy zivataros őszi éjszakán, örülettel határos sietséggel hagyta el a szülői házat, követve rögeszméjét: felkeresni kedvesét bárhol és minden áron, hogy bánatát és szégyenét legalább egy rokon kebelével oszsa meg.

Úttalan utakon, először a legközelebbi őszi esőktől feldagadt folyónak intézte lép-teit, hogy az őt keresők gondolatát félrevezesse és hogy e félrevezetésnek még nagyobb nyomatékot adjon, a folyó partján egy pár ruhadarabot is szórt el; cipőit pedig vízbe dobta; mezitláb folytatta útját a legközelebbi hidon át kitüzött célja felé.

Még akkor sem vasút, sem táviró nem volt Magyarországbán; a szathmári, rakamazi és szolnoki töltés, melyeknek hosszasága mai nap 5—10 percet vesz igénybe, akkor egy-egy napi járó volt őszi esős időben; a magányközlekedést és a távirót rendszeren valamely fiatal cigány legény lábai helyettesítették.

Mindezekért nem csodálkozhatunk rajta, hogy Adél szülei, kik reggelre kelve két-ségbeeséssel fedezték fel baljóslatu eltüné-

sét — bár mindent elkövettek a szegény leány feltalálására: tudósítást sehonnan sem kaptak; — és utoljára sem volt a hosszú kutatásnak egyéb eredménye, mint hogy az Adél odáig vezető nyomaiból ítélve, a kiáradt Fekete-Körös vizét fürkészítették a halászok által; kik azonban a kitüzött nagy jutalom dacára, a holttestet nem tudták megtalálni.

Ezalatt a szegény leány, kitéve vésznek, viharoknak, pénz, élelem és ruházat nélkül, vándorolt végig az országon; csak szive egyetlen vágyát és azon irányt követve, melyet atyja földabroszán gyakran tanulmányozva, pontosan megjegyzett magának.

Gondosan kerülte a városokat és falvakat; éjjeli szállásra leggyakrabban a faluvégi temető, vagy az erdőszéli fák mohapárnája volt; csak akkor intézte lépteit a helységek házai felé, ha az éhségtől magát kimerülni érezte.

Ilyenkor azután szótlanul ült le a falu vagy város valamelyik nagyobb háza elé; és várta, míg a jó emberek ingyen-kegyelmökből könyörülnek rajta, mit azok rendesen meg is tettek.

— Szegény örült leány! mondák az őt körülvelt bámészkodók, miután kérdéseikre egy szóval sem felelt — talán néma is, mert egy szót sem szól... Milyen

kár értte, jegyzi meg egy másik; milyen szép fekete haja és gyönyörű arca van!

— Vak apád! — jegyzi meg egy nyelves menyecske — nem leány ez, hanem valami megesett személy, még pedig az uri rendből; — ha megszakadozva is, nézzétek milyen finom ruhanemű van rajta!

— Már akármi légyen, — mondja egy őszbe vegyült tisztos földműves — ahelyett, hogy szájongtok és báméskodtok körülötte: jobb lesz, ha enni hoztok neki; arcán látszik, hogy mennyire éhes szegény!

Erre aztán a jószívű, vendégszerető népség annyi mindenféle ételt hordott neki; hogy az hetekre is elég lett volna: de a szerencsétlen leány csak annyit vett igénybe, mennyivel éhségét lecsillapítá és amennyi után elég erősnek érzé magát a további utazásra. Aztán rövid pihenés után felállott; hálásan jártatá körül téveteget szemeit a bámész utcai népen és tovább indult célja felé, torony irányában.

Igy érte el az ország határát, hol a szerencsétlent szintén nem állítá meg senki; ő pedig folytatta útját barátságatlanabb népek között, mindig fázva és gyakran éhezve, nélkülözve. Elszennyesedett ruháit megtépték az uttalan ut bogáncsai; fehér lábacskaikat összevérezték,

karmolták a tövissek: de ő mindezekből keveset látszott érezni: rögeszméje kizárt minden érzelmet, gondolatot; csak egy, folyton nagyobbodó vágygyá összpontosult egész valója: Lászlóját még egyszer látni! . . .

—

Ezalatt a szerencsétlen Lovassy László magányfogságában, melyből kilépnie sem volt szabad s melynek magas rostély-ablakán csak alig hatott be egy-egy eltévedt napsugár, a börtönök szomorú, egyhangú életét élte. A közlekedéstől teljesen el volt zárva; olvasmányokat, írószert nem kapott s egész nap-hosszat zordon börtönöire volt az egyetlen lény, kivel, nyomorult eledele benyújtása alkalmával találkozhatott. Egy szalmazsákkal és párnákkal, durva takaróval ellátott fekhely-, asztal- és székből állott egész butorzata; testén raböltöny durva kérge és lábain nehéz lánc, mely még lépéseit is gátolta; és ennek csörgése, melyre szomorú visszhangul a folyosókról néha szenvedő társaié felelt, az egyetlen hang, melyet szomorú börtönében hallhatott.

Mindjárt az első napokban érezni kezdé, hogy a foglalkozás hiánya, — rajongó képzelete és ifju vére mellett — előbb utóbb örületre fogná vezetni: s azért a foglyok ritka találékonyságával a

rendelkezésre álló kevés eszköz mellett is, napi foglalkozásokat tűzött ki magának. Nyomorult ágya szalmaszálaiból szedegette ki s azokból különböző fonatokat és alakzatokat készített, hogy magának némi szórakozást szerezzen; majd szűk szobája lakóit, a szögletben megvonult pókokat kereste fel s azokat elfogott legyekkel táplálva, nézte a küzdelmet, mely úgy hasonlított az övéhez: hisz őt is ekként hálózták körül az ármány finom szálaival, hogy ifju vérének pók gyanánt kiszívassák! És mint a latin költő mondja: „Vigasztalás a szerencsétlenekre nézve, ha társat találának nyomoruságokban.“

Szellemét is a legmesterségesebben igyekezett foglalkoztatni. Költői és szónoki hajlamainál fogva, a hazai költeményeknek és szónoklatoknak számtalan jelesebb példánya élt emlékezetében; ezeket sorba vette s igyekezett lehető művészi pathosszal sorra elszavalni. Midőn aztán e hosszú sorozatból is kifogyott, azon nagy, politikai és nemzetgazdasági vezéreszméket vette elő, melyek nemzete jobbait ez idő szerint foglalkoztatják; igyekezett az azok mellett és ellen felhozható érveket rendszerbe önteni; szónoklatokat és vezércikkeket fogalmazott azok mellett, sőt hogy elméjének annál nagyobb gyakorlatot szerezzen, néha az ellenbeszé-

deket is fogalmazá és azokra hatalmas cáfolatokat tartott.

A nemzet nagy költői után megkísérlé néha költői képességét is; s egy napon hősies költeményt fogalmazott; máskor gyöngédebb érzelmeinek engedte át magát és szerelme tárgyához intézett meleg dalokat, szonetteket vagy táv-szózatokat. . .

Egy sötét zivataros estén épen ily szerelmi ömlengésekkel foglalkozott, midőn kívülről a magas vár alól, füleiben egyszerre ismeretes hazai dallam zendült meg, — szomoruan csengő női hangon. Saját költeménye volt az:

„Föl! Föl e vérző kebelről
Kedves! Könyed ég azon!“ . . .

Nem akart hinni füleinek, pedig nem csak a dallam, de a hang is élt emlékezetében és szívét, úgy mint agyát összefacsarodni érzé e jól ismert hangokra.

— Lehetséges-e nagy Isten? kiáltott fel, — hisz ez Adél hangja! Vagy csak a képzelet játéka üz ily szomoru tréfát velem?! . . . De nem — folytatja, — midőn a dallamot bár folyvást elhalóbban hallá becsengeni ablakán keresztül — hiszen magamnál vagyok . . . füleim jól hallanak. Ez kizár minden tévedést. Hej! — kiáltja aztán, ajtaján kétségbeesetten dörömbözve — börtönörök, jertek elő!

A börtönőr megjelent ajtaja kis nyílásánál. —

— No, mi baj? — kérdi durva hangon — az esze ment el az urnak, hogy éjszaka ily nagy zajt üt?

— Hívd rögtön a felügyelőt! — kiáltja sürgetve, — rögtön beszélnem kell vele!

A felügyelő kevés idő múlva megjelent s benyitva a kis ablakot, meglepetve nézte az eddig oly csendes ifjut e szokatlan kedélyállapotában.

— Mi lelte önt? — kérdi hivatalos száraz hangon — mi okozza e rendkívüli felindulást? Talán beteg? A helyőrségi orvost mindjárt ide küldöm.

— Nem, nem! — mondja ingerülten Lovassy; — semmi szó itt betegségről!... Egy szerencsétlen nő, kinek hazámból kellett jönnie, énekel itt a vár alatt. Nekem e nőt látnom kell; beszélnem kell vele; hozassa be ön rögtön!

— Ön megörült! — mondja indulatosan a felügyelő, — mi közünk nekünk ahhoz, ha a vár alatt valakinek énekelni tetszik? És hogy gondolhatja ön, hogy felsőbb parancsolat nélkül, behozhassunk ide valakit: midőn az sincs megengedve, hogy az önhöz intézett leveleket közölhessük? Lehetetlenséget kíván ön.

— Oh Istenem! — mond kétségbeesetten nyöszörögve a szerencsétlen ifjú — legalább könyörögjön ön nevemben a parancsnoknál, hogy küldjön ki őrzáratot, mely emberiségi szempontból e szerencsétlen nőt oltalma alá vegye! Hiszen talán az önök szivéből sem halt ki végképen minden emberi érzelem!

A szerencsétlen ifjú kétségbeesése még a felügyelő fásult szivét is meghatotta.

— Jól van — mond — jelentést teszok a parancsnok úrnál és az eredményről értesíteni fogom önt reggel.

— Reggel! Reggel! — ismétlé a szerencsétlen ifjú, miután a felügyelő egyhangu lépése elhangzott a folyosón, — egy egész örökkévalóság! . . .

Azután börtöne ablakához sietett; de még csak egy izben hallá költeményének elhaló hangon ismételt végsorait:

Mint sötét borun a villám —

Fénye csak szétröppene

Fénye csak szétröppene!“

Azután néma lőn minden; és az ifjú örült tombolással igyekezett felmászni az egymásra tett asztal és szék segélyével börtöne szük ablakáig: de nem hallott egyebet, mint a zivatar süvöltését. . .

A végetlen kínos éjszaka után, végre megjelent a hajnal; s Lovassy kimeresztett szemekkel várta ablaka kis ajtajánál a

felügyelő megjelenését. Minden perc egy századnak tünt fel előtte.

Végre csakugyan eljött a felügyelő és nem minden részvét nélkül mondá:

— A szerencsétlen asszonyt, kinek ön énekét hallhatta, csakugyan megtalálták; de fájdalom, halva és ugyanugy ujdonszült gyermekét mellette!

Lovassy egy jaj-kiáltással hullott végig börtöne téglázatán; a felügyelő a felnyitott ajtón az örökkel besietve, fel emelte ágyára az eszméletlent.

VIII.

A boldog ember.

Mendl Salamon a családját ért csapások — és Cseremiczky kivánsága folytán Galiciába, Lembergbe tette át lakását és üzletét. Nem szivesen szánta el magát ez átköltözésre, mert üzlete köréből mintegy ki kellett magát ragadnia és sokkal kedvezőtlenebb helyre tenni át; de meg azért is fájt az öreg zsidónak idegen földre költözni, mivel atyja, nagyatyja és ki tudja hányadik őse mohos sírkövek alatt, a pozsonyi temetőben porladoztak; és mert ragaszkodott azon nemzethez, melynek kebelében oly tekintélyes vagyonra tett szert, hova minden emlék kötötte; — szóval a

zsidónak is van hazája, melyhez kegyelettel ragaszkodik. Mindezekért, szívében keserüséggel áruoló veje iránt és szemében könnyükkal hagyta el Pozsonyt; vissza-vissza tekintve annak ódon kastélyára mindaddig, míg szemeivel beláthatá.

Leánya, a szép Ráchel még visszásabb érzelmek között ült a kényelmes kocsiban atyja mellett: szívében egy kiolthatlan bánat elvesztett kedvese után és égő gyűlölet az iránt, ki miatt azt elvesztette.

Csak a kocsi harmadik útasa, Csere-miczky — vagy mint magát most nevezé, Mendl Izsák — ült boldog megelégedéssel a két-tagu szerencsétlen családdal szemben; neki semmi siratni valója nem volt a koronázási fővárosban; még nevét is — a meggyalázottat — nem volt oka sajnálnia; sőt minden emberi számítás szerint — miután az öreg Salamon életét alig számíthatta többre pár évnél — előtte egy boldog ember jövője tárult fel; a hirtelen eladás vesztesége mellett is, több mint egy millió értékü vagyon és egy csodaszép nő, kinek oldalán könnyü lesz a multak selejtes emlékeit elfelejteni.

Lembergben Mendl Salamon csinos házat vásárolt, melyben üzletét csak kicsinyben szándékozott folytatni; azt is inkább csak azért, hogy a híres céget fen-

tartsa s ne legyen minden foglalkozás nélkül.

Miután a család amugy is az orthodox felekezethez tartozott, — hogy feltűnést ne keltsen, Salamon is alkalmazkodott a lengyel zsidók szokásaihoz; s ugyancsak az ott divatozó szertartások szerint történt meg az esküvő is fogadott fia és szép leánya között.

Nem is történt azon egyéb rendkívüli, minthogy a pohár, melyet a vőlegénynek mintegy megszentelésül földhöz kell vágnia, nem tört el: mi annyival több baljóslatu és babonás megjegyzésre adott alkalmat, mivel a vőlegény nem tudván zsidóul, mindenki sejtette keresztyén származását és zsidó körökben általános bizalmatlansággal találkozott.

Mindez a boldog embert legkevésbé sem zavarta meg: ellenben az, hogy szép menyasszonya, mint egy északi sarkról letört jégdarab viselte magát iránta, egészen kivette őt sodrából. Nyájassága és hizelgései, melyekkel Ráchelt elhalmozá, hidegen lönek visszautasítva; és csakhamar észrevette, hogy azon számitása, miszerint ez a bevégzett tény után lassankint simulni fog férjéhez, — erős tévedésen alapult. Ez elkeseredett panaszokra fakasztá nejével szemben.

— Mit akar ön? — kérdi a szép Rachel — ön tudhatta, hogy mást szeretek s hogy vonzalmamnak egy szikrája sem él ön iránt. Kezemet, melyet önnek ígértem, birja ön: de szivemre ne számítson ez életben soha, mert előbb meghalok, hogy sem a valóságban neje legyek. És ha felfedezném, hogy szivemben csak egy magja fogamzott meg az ön iránt sarjadzó barátságos érzelemnek: gyökerestül tépném ki onnan!

A boldog ember most már sejteni kezdé, hogy számított boldogságából hiányzani kezd valami; és miután neje kegyének megnyerésére még egypár sikertelen kísérletet tett: először az atyjánál, majd a rabbinusnál emelt panaszt. Elutasítást nyert mindeniknél: az öreg Salamon vállat vonva mondá:

— Ön kikényszerítette ezt a házasságot, mely sem Isten, sem mi előttünk kedves nem volt; ön férjévé lett leányomnak, — a többi az ön dolga.

Az öreg rabbinus és szentség hírében álló próféta még szigorubban járt el irányában.

— Nem tudom — ugymond — miféle bűbájossággal eszközölte ki ezt a szerencsétlen házasságot; de annyit tudok, hogy az ilyes házasságokon ritkán szokott lenni áldás. Szivedbe látok: te nem

lettél érzelemben zsidó; és minden bizonynyal, vagy a leány szépsége, vagy Mendl Salamon gazdagsága csábitottak e lépésre. Rossz számítást tettél, ha a leány szivét előre meg nem nyerted; és ha nem igaz szivből állottál át vallásunkra: mert az Ur hatalmas; belát a vesékbe és mind a szépséget, mind a vagyont ki fogja ragadni körmeid közül! Istened, kit elhagytál és a miénk, kit szivedbe be nem fogadtál, megfognak téged büntetni!

Képzeltetni, hogy e biztatások a boldog embernek nem sok reményt nyújtottak céljai sikeréhez. Kezdette magát idegennek érezni azon körben, melyet oly fényesen hímezett volt ki képzeletében, s melyet mindennap és minden érintkezés egy-egy új csalódással növelt.

Miután képzelt férji jogaiban egy lépéssel sem tudott előrehaladni: legalább a vagyont akarta biztosítani maga számára, és minden módot elkövetett, hogy apósa kegyeibe magát becsempéssze. Beavattatá magát az öreg Salamon üzletébe; nagy szorgalommal és pontossággal vezette annak számla-könyveit; és néhány hó alatt, nemcsak a zsidónyelvet sajátítá el, hanem — az odavaló zsidó szokás szerint, haját göndörített fürtökben hordá, és kétágu szakállat növesztve, apósával

együtt szorgalmasan járta a zsinagóga áhitatossági szertartásait.

Örömtelen életet élt: de még mindig meg volt az a reménye, hogy apósa a helyzet kényszerűsége alatt bensőleg is fiává fogja fogadni; legkivált ha neje — kit még eddig menyasszonyának tekinthetett, szintén meghajolt e kényszerűség hatalma alatt s a helyzet és idő, együttlét és megszokás által beletörődik e házasság felbonthatlan kényszerébe.

Különösen a takarékoság volt az, mely által apósa kegyét leginkább megnyerni vélte: s ez egyideig sikerülni is látszott: azonban épen ennek túlzása, egyszerre balvégzetes fordulatot adott egyhangu életének.

Az adó-bevallásról volt szó s az após és vő között vita támadt annak mértékére nézve. Salamon, mint lelkiismeretes ember, tisztességes bevallást akart tenni vagyonát és jövedelmét illetőleg: ellenben veje, hosszas vita után mindazt leütötte az adóbevallásból, mi csak eltagadható volt. Utoljára bár kedvetlenül, az öreg Salamon is beleegyezett és az adóbevallás megtörtént.

Cseremiczky szerencsétlenségére, ki erről semmit sem tudott, a bevallás Lapsánszky, mint kerületi adófőnök kezébe került; ez pedig, — kinek a Mendl Salamon név — mint előtte Pozsonyból ismeretes

— feltűnt, — tudakozódni kezdett annak körülményei után és megtudván a személy azonosságát — valószínűleg, mert a gazdag zsidótól fényes ajándékokra is számított — elhatározta, hogy a hamis bevallásért személyesen fogja a gazdag zsidót kérdőre vonni.

Az idézés megtörtént: de mivel Lapsánszky is hivatalos álnevét használta, Cseremiczky semmit sem sejtve, önként vállalkozott, hogy vonakodó apósa helyett az ügyet elvégzi az adó-főnökkel. Számított reá, hogy pár száz forintjokba belekerül s magához is vett apósától egy csinos megvásztegetési összeget: de ez távolról sem volt annyi, mennyi csak az egy évi adótöbbletet is megközelíthette volna.

Fölment tehát az adóhivatalba: de ki írja le meglepetését, midőn a kiborotvált adófőnök úrban kémtársát, Lapsánszkyt felismeré.

Lapsánszkynek is jó szemei voltak: de nem ismervén a körülményeket, melyek Cseremiczkyt e sajátságos helyzetbe hozták, a zsidó-vuklis, kettős szakállú, kaftányos Mendl Izsákban, első pillanatra régi ügytársát nem volt képes felismerni.

De amint az ál Mendl Izsák — bár lehetőleg változtatott hangon és zsidó járgonnal beszélni kezdett: a nagyur figyelme felébredt; éles szemeit Izsák urra

függeszté és miután az tekintetét ki nem állva, kitért az elől: gyanuját megerősödve látván, felkiáltott:

— Hiszen te Cseremiczky vagy! Hogy kerülsz te e helyre mint Mendl Izsák?

A két gazember színről színre szemben állott egymással; s az a körülmény, hogy Lapsánszky is álnevet használ, Cseremiczkynek is visszaadta megszokott, bátor szemtelenségét.

— Körülbelül azon az uton, mint te Lapsánszky, más néven Visoczky János ur — mondja gunynyal: igen örvendek, hogy ily fényes helyzetben látjuk egymást, melynek ugyan meglehetnek a kényes oldalai is, — azonban felhasználhatjuk egymás javára és követhetjük azt az elvet, melyre mind kettőnknek szüksége lehet:

Hogy „egyik kéz a másikat mossa.”

Azonban Lapsánszky, úgy látszik bizonyos fölénye tudatában, ezen bizalmas közeledést egyelőre visszautasította. Mint értelmileg s valószínűleg ügyesség tekintetében is Cseremiczky felett álló: egyáltalában nem akarta elárulni, hogy sebezhető oldalai vannak; és teljességgel nem mutatkozott hajlandónak, az alsóbbrendű titkos rendőr színvonalára alá bocsátkozni.

— Csak ne oly hevesen ifju barátom — mondja magát tekintélyes állásba téve — azt hiszem, helyzetünk nem egészen egyenlő. Engem ő Felsége legkegyelmesebb császárunknak magas akarata, fontos jó szolgálataim jutalmául, ez ország egyik első tisztviselői székére emelt. Nagy jelentőségű állami érdekek parancsolták reám, hogy nevemet megváltoztassam; — ennyi az egész. Ellenben ön azt kívánja tőlem, hogy régi ismeretségünk kedvéért hivatalos visszaélésekbe elegyedjem: ez teljesíthetlen kívánság; én azon magas bizalmat, mely ide helyezett, meg nem csalhatom, — az ügy törvényszerűen meg fog vizsgálatni!

Cseremiczky szembetünőleg lehangolva, kérésformára vette a dolgot.

— Mi a világért sem akarjuk a Nagyságod állását kockáztatni; mindössze is egy kis elnézésért esedezünk, mely itt, mint másutt, napirenden van — és folytatja nyomatékkal — áldozatoktól sem riadunk vissza.

— Ami az utóbbit illeti — mondja kedélyesen az adó-főnök ur, hihetőleg észrevévén, hogy Cseremiczky csak néhány százast morzsolgat ujjai között — arról az én helyzetemben nem lehet szó; uralkodóm kegyelme tekintélyes és jól fizetett állásba helyezett; s ha mindjárt

jellemem megengedné is az ilyesmit, mint független embernek, semmi szükségem nincs reá.

Cseremiczky szégyenülten sülyeszté el a százas bankókat kopott bársony nadrága zsebébe; aztán valóságos esdeklésre fogta a dolgot.

— Az én ipam, mint Nagyságod jól tudhatja, igen becsületes ember; és így, ha valaki ez ügyben hibás, az én vagyok. Esedezem Nagyságodnak, ne tegye az én hibám miatt egész családomat szerencsétlenné!

— Ez már egészen más hang — mondja leereszkedő modorban Lapsánszky — a hiba bevallása némileg engesztelő körülmény. Azonban a népnek éreznie kell, hogy a törvény végrehajtása igazságos kezekben fekszik; valamint azt is, hogy az állam érkei szigoruan meg vannak óva. Önök érdekében legfőlebb annyit tehetek, hogy az ügyet magam veszem kezembe s az eljárásnál a törvény határáig elnéző leszek. Induljunk!

Kalapját, pálcáját vevé s minden további szó nélkül megindult; a travesztált lengyel zsidó lehorgasztott fővel és alattvalói alázatossággal kullogott nyomában. De ez alázatosság színe alatt, szívében percekint fokozódó gyűlölet kelt azon ember

iránt, ki — az egykor egyenlő — hatalmát vele most ily lealázólag érezteté.

— Megállj csak! — gondolá magában, ravaszsága egy uj eszméjétől felbátorítva — ha az öreg Salamon pénze és az én kérésem meg nem lágyítottak: majd megpuhitnak tündér-szép feleségem könyüi, — és akkor körmeim között vagy!

Valóban ugy is történt.

Lapsánszky Mendl Salamon házába érve, a szegény öreg zsidótól, ki kétszeres boszut érzett szivében a veje által okozott kedvezőtlen helyzet miatt, — szigorú hangon kérte elő a számla-könyveket, melyek nyomán csakugyan több ezer forintnyi megkárosítás és szándékos csalás tünt fel. Salamon elkeseredve nézte a főnök működését, s midőn a kedvezőtlen végeredmény kitünt, esedezve mondá:

— Nagyságos uram, a hiba megvan: de a hiba nem enyém, hanem haszontalan vömé, ki akaratom ellenére erőszakolta a dolgot reám. Nem kívánom a dolgot sem menteni, sem jóvátenni; a pénzbüntetéstől sem irtózom: de arra kérem, kimélje meg becsületes nevemet, hitelemet, és ne tegye az eddig jó hirben álló Mendl-céget közmegvetés tárgyává.

— A hiba oly nagy — mondja szigorúan Lapsánszky, — mely példás büntetést érdemel; és én valóban nem tudom,

hogy mint Ő felségének buzgó és pontos hivatalnoka, tehetek-e ez ügyben valamit.

Ezalatt Cseremiczky Ráchelhez sietett, — ki már tudta a dolgot — és ezt teljes erejéből igyekezett reábeszélni, hogy a szigorú hivatalnok kiengesztelésére vesse közbe magát; e célra szépsége és könyüi minden hatalmát érvényesítvén.

Ráchel első percben visszariadt ez eszmétől s arra gondolt, hogy a csapás, mely férje hibája miatt atyját éri, még nagyobb hidegséget fog az- és férje között előidézni: de midőn férje felvilágosításai nyomán a helyzetet áttekintette: gyűlölete egy ördögi eszmét sugalt neki, mely által mig egyfelől atyját a szégyentől és vesztéségtől megmenteni remélé, másfelől férje biztos romlását látta kilátásba helyezve.

— Jól van; — mondja határozottan, — te akartad és én engedelmeskedem, te légy felelős a következményekért!

Hirtelen legfényesebb és legkacérabb ruháját ölté fel, mely hófehér vállait és gyönyörű termetét egyaránt engedé láttatni; és gazdag haját, mely mintegy habzó aranytenger borítá el vállait és egész bokáig ragyogó palástot képezett, lebontva: berohant a mellékszobába és ott az atyjával értekező Lapsánszky lábaihoz vetette magát.

— Kegyelem, uram! Kegyelem, becsü-

letben megöszült atyámnak! — kiáltja — esdeklő hangon.

Lapsánszky a meglepetéstől első pillanatban visszariadt: de a következő percben szemei e bámulatos szépségű hölgyre tapadtak, kihez hasonlót még életében nem látott. A nő térdeplő helyzete minden bájait feltárta az érzékiségre hajló férfi előtt, ki arcából kikelve, reá szegzett szemekkel állt ott előtte, s megragadott, lebilincselte érzékei miatt, pillanatokig nem tudott szóhoz jutni.

— Keljen fel, szép gyermek! — mond végre — Ráchelhez lépve s annak kezét megragadva, melyek görcsösen ragadták meg az övéit, puha szorításuk által oly villámáramlatot indítva meg Lapsánszky egész lényében, hogy ez csaknem megszárdult a kényérzet miatt.

Cseremiczky a szoba szögletéből nézte a jelenetet.

Ahán! — gondolja magában — megvan fogva a szép urfi!

A boldogtalan nem gondolta meg, hogy e puha kezek szorításában és a Lapsánszkyra szegzett szemek lángtekintetében van kínágya megvetve képzelt szerencséjének és sirja megásva minden lehető boldogságának.

Az öreg Salamon szigorú tekintettel szegezte leányára szemeit.

— Ki hívott téged ide? — mondja fenyegető hangon, — sohasem szerettem, ha asszonyszemélyek a férfiak dolgába elegyítik magokat!

— Csak hagyja Mendl ur e szép gyermeket — mondja Lapsánszky, Ráchel jobbját még egyre görcsösen tartva a magáéban, — őt a gyermeki szeretet vezette e helyre; és csakis angyalok vannak hivatva arra, hogy a megkeményedett emberi szívet jobb érzelmeikkel meglágyítsák.

Ráchel hálás tekintetet vetett védelmezőjére; és midőn Lapsánszky a kövér puha kéz egy újabb szorítását érzé: öszszehasonlítást téve saját valóban nem megvetendő férfiassága és a nyomorult Cseremiczky között — ki formájából kivetköztetése által, épen most egy elsoványodott gubbaszkodó macska alakját tünteté föl: — nagy önhittség nélkül is, könnyen juthatott azon meggyőződésre, hogy ez a tündérszép asszony, kit e nyomorult Isten tudja mi uton szerzett meg magának, kettejük közül csakugyan több vonzalmat érezhet ő hozzá, mint testben és lélekben selejtes férjéhez.

Hirtelen szenvedélylyé fokozódott érzelmeitől vezetve, csakhamar készen volt tervével, mely azon vágyon alapult: mi-

nél gyakrabban juthatni a szép Ráchel közelébe.

— Nem akarom — mondja a hivatalos hang tettett közönyével — e nagyfontosságú ügyben elhamarkodni ítéletemet, mely egy hirtelen áttekintés után könnyen téves is lehetne; ezenfelül még azt is el kell ismernem, hogy még azon esetben is, ha minden úgy van, mint a hogy az első tekintetre feltűnt előttem, — bizonyos enyhítő körülmények is vannak: mint a büntetendőnek kifogástalan előélete és hogy az, ki netalán a hibás cselekményt elkövette — folytatja egy lesújtó tekintetet vetve Cseremiczkyre — erre a család fejétől egyenes meghatalmazást nem kapott.

— Az ég legyen tanum! — mondja az öreg Salamon, hogy az egész akaratom ellenére, ennek a nyomorult embernek az erőszakoskodásával lett elkövetve.

— Jól van — fejezi be méltósággal Lapsánszky — rajta leszek, hogy az ügy lehetőleg simán intéztessék el; s hogy e szép szemek — folytatja Ráchelre tekintve — könnyük által el ne veszítsék vakító fényüket. E napokban, talán már holnap, folytatni fogom a vizsgálatot. Isten önökkel!

Kezet szoritott a mélyen meghajló vén zsidóval és Ráchellel, ki azt egész

hévvel viszonzá: de Cseremiczkyt még észre sem látszott venni, midőn végre a szobát elhagyta.

A három szereplő egyén különböző érzelmekből egyszerre ugyanazon végeredményre jutott: megvan fogva! gondolja magában a lépcsőkön lesiető Lapsánszy a szép Ráchelre gondolva. Megvan fogva! — gondolja a szögletben macskaszemekkel gubbaszkodó Cseremiczky — tervét Lapsánszkyval szemben így sikerülni látva; megvagytok fogva gonosz cinkostársak! kiált fel Ráchel szívében, a mélyen érzett bosszu elősejtelmében, megrontott kedvesére Kabósra gondolva.

Csak az öreg Salamon rázta az egészre fejét s engesztelő vejét, ki e jelenet által még mélyebbre sülyedt becsülése létráján, visszautasítólag távolította el magától.

IX.

A vetélytársak.

Lapsánszky mindennapos lett Mendl Salamon házánál; természetes, hogy a hivatalos vizsgálat most már csak ürügy volt nála. Minden uton arra törekedett, hogy minél gyakrabban érintkezhessék a szép zsidó hölgygyel; mi annyival könny-

nyebb volt, mivel Cseremiczky készségesen nyújtott alkalmat reá; a szép Ráchel épen kereste a találkozást, — a család feje pedig rendszerint üzleti ügyeivel volt elfoglalva. Mig az adófőnök ur hivatalos vizsgálatával látszott foglalkozni, melynek eredményeül, napról napra kedvezőbb adatokkal örvendeztette meg az öreg Salamont: a szép Ráchel rendesen ott ült mellette, mintegy a család képviselője gyanánt és közönségesen aranyhimzéssel foglalkozott, melyben finom ujjacskái ritka gyakorlattal birtak.

E közben a beszéd közöttük sokkal érdekesebb tárgyakról folyt, mint azok az unalmas számadások. Ráchel azokra a vallató kérdésekre, melyeket Lapsánszky épen nem az adóügyben intézett hozzá, mind azt elbeszélte, mi a pozsonyi Kabós-féle esetre s a közötté és férje között létező, feszült viszonyra vonatkozott. Lapsánszky mindezekből nemcsak azt a tanulságot merítette — melyet ugyis tudott — hogy az ő egykori tisztelt barátja Cseremiczky ritka ravaszságu semmirekellő, ki gaz ármánynyal kerítette körmei közzé e szerencsétlen zsidó családot: hanem azon gyűlöletből, mely Ráchelnek minden szavából kitünt és azon nem leplezett vonzalomból, melyet ez irányában mutatott, aziránt is tisztában le-

hetett, hogy ha megmentő gyanánt lép fel, a szép zsidóhölgynak hálájára, sőt szerelmére is számíthat.

Ezen reményre alapította szenvedélyes szerelme terveit; miközben folyvást közelítvén a szép nőhöz: nemcsak arra nézve tett ígéretet, hogy nyomorult férjétől megmenti, hanem arra is, hogy gazul elsikkasztott kedvesét kiszabadítja.

A szép Ráchel szemei — kivált az utóbbi ígéretre — a hála könnyüitől csillogtak; és egyáltalában kevés ellentállást tanusított Lapsánszky hizelgéseivel és kézsókjaival szemben; ellenkezőleg ünnepélyes ígéretet tett, hogy amely napon gyűlölt férjétől megszabadítja és egykori kedvese kiszabadulásáról biztos adatot nyújt, hálájára, sőt szerelmére számíthat.

A szenvedélyétől elvakított férfi nem is gondolt többé egyébire, minthogy vágyainak tárgyát birtokába kerítse. Ennek első eredménye természetesen az volt, hogy bár a vizsgálatot saját szerelme érdekében hetekig nyújtá: Salamonnak kijelentette, hogy az adóhamisítási ügy teljesen el van ejtve és hogy a vizsgálatot most már csakis hivatalos formaiságból folytatja.

Ez igen könnyen ment, mert egyedül tőle függött: ellenben a két másik ügy, Cseremiczkynek valamely uton eltávolítása

és Kabósnak kiszabadítása, sokkal nehezebben ment.

Az elsőre nézve elég furfangos tervet talált ki; t. i. a titkos rendőrségnek Bécsbe jelentést tett, hogy Cseremiczky itt tartózkodik s e ritka ügyességü kémet, ki mint zsidóvallásra áttért, egy politikai kém szerepére ezen minőségében kétszeresen használható, valóságos vétek hevertetni; annyi-
val is inkább, mivel a titkos lengyel mozgalmak a világért sem szüntek meg; sőt annak szálait Krakkóban, mint az összeesküvés gócpontján, senki sem volna alkalmasabb kipuhatolni, mint épen Cseremiczky. Reményét Cseremiczky megrontására, ennek pénzvágára és lelkiismeretlenségére alapítá, melyet hite szerint könnyü lesz reá kisütni. Ha ez nem sikerülne: a szenvedélyes ember elhatározta, hogy legroszabb esetben valami ürügy alatt összetüz vele és párhaj utján teszi el láb alól.

Kabós ügyében a rendőrségnél levő ügypártársaitól csak annyit tudhatott meg, hogy az eltűnt ifjú a távoli Erdély valamelyik titkos börtönébe hurcoltatott és kibocsátása a forradalmi eszmékkel vádolt ifjúnak annyi-
val kevésbé áll a rendőrség érdekében, mivel elfogatása csakugyan a magán boszu színét viseli és Magyarorszá-
g mostani hangulatában, ez ügynek

közrejutása a kormányt végetlenül kompromittálná.

Mendl Salamon ügyét azonban már semmi ürügy alatt nem húzhatta tovább és a család nyugtalansága eloszlatása érdekében is — de különösen hogy a szép Ráchel szívét annál közelebb vonja magához — a végleges felmentést hivatalosan kiadta.

Fogalma sem volt arról, hogy épen ez az a kiszámított kelepce, melyet a megaláztatása — és féltékenysége által halálos ellenségévé vált Cseremiczky — habár családja némi megkárosításával is, számára készített.

Mert Cseremiczky alig várta, hogy a hivatalos felmentés családja kezében legyen: azonnal névtelen jelentést küldött Bécsbe a pénzügyi igazgatóságnak, melyben a hűtlen eljárású adófönököt, ki az államot tetemes összegekig megkárosítja, adatokkal igazolva feljelenté.

A minden oldalról elvakult szenvedély által sugalt tervek egyszerre vezettek az illetők romlására. A vizsgáló bíró egy napon jelent meg Lapsánszky hűtlenségi ügyének megvizsgálására, a titkos utasítással, melyet a titkos rendőrség Cseremiczkynek küldött.

Lapsánszkyt a vizsgálat menykő-csapáskint érte; egész multját és jövőjét egy-

szerre látta megsemmisítve; de azzal is egyszerre tisztában volt, hogy a feladás nem jöhetett mástól, mint épen magától Cseremiczkytől; miután a Mendl-ügyben követett eljárása rajta és a családon kívül, általa hiven megőrzött mély titok volt.

Azzal tisztában volt, hogy a vizsgálat eredménye, hivatalának elvesztésére fog vezetni: de mit bánta ő azt, ha Cseremiczkyt, kit most már százszorosán gyűlölt, félre tehetvén utjából, a szép Ráchel birtoka — ez egyetlen vágya — lesz a jutalom?

Most már az ürügyet nem kellett keresni; csak a módot, hogy a nyomorultat az általa nem kétlett eredményü párbajra kényszeríteni: s ha ez sikerült a szép Ráchelt ígéretéhez képest szökésre birni lehessen. Igaz, hogy Kabósra nézve a föltételt nem váltá be: de kevés kétsége volt afelől, hogy Ráchelt, ki egykor Kabóssal hasonlóra vállalkozott, esdekléseivel és azon érvel, hogy épen miatta ment tönkre, sikerül céljának megnyernie.

Kevésbé bizott a Cseremiczky provokációjában: de mindent megfontolva úgy okoskodott, hogyha mégis, felesége jelenlétében meggyalázza: ha ugyan még a férfiasságnak csak legkisebb szikrája él szívében, nem fogja magát az elégtételadás alól kivonni.

Kalapját, pálcáját vette tehát és egyenesen a Mendl-háznak tartott azon elhatározással, hogy a ravaszságban őt megelőzött egykori cimborát saját neje előtt fogja megbotozni. A tőle ily helyzetben telhető nyugodtsággal hívta fel az agg Mendlt és vejét, ki Lapsánszky tetetett derült arcából nem is sejté a bekövetkezendő fergeteget.

Ráchel meglepetve állott fel, midőn a három férfit egyszerre szobájába belépni látta; s kivált midőn a hátraforduló Lapsánszky az ajtót elzárva a kulcsot zsebébe rejté és képéből kikelve állott meg a család előtt.

— Az ügy — mondja reszkető ajakkal, — melyért önökhöz jöttem, oly természetű, hogy tanukat nem tür; s épen azért zártam el az ajtót.

Önöknek felmentése miatt feladás történt; és a vizsgáló biztos már ma meg is jelent hivatalomban. A vizsgálat eredménye nem kétes: az teljes tönkretételemmel fog végződni. De az sem kétes, hogy — miután Istenen kívül ez ügyet négyen tudtuk csak, — ki lehetett a gyalázatos áruló, ki egyszerre rontott meg engem kiméletes eljárásomért; és vak bosszujában ki idézte elő saját családja becsületvesztét és kárát. E hitehagyott keresztén, de épen oly gonosz zsidó és hütlen

családtag volt ez áruló! — kiáltja emelt hangon, a rémültében összezsugorodott Cseremiczkyre mutatva. Tagadd gásgodát áruló, ha még erre is képes vagy!

E szavakkal, melyek Salamon és Rachel előtt a Cseremiczky iránt táplált utálatot a legvégsőig fokozták, Lapsánszky az árulóhoz lépett s a nyomorultat hatalmasan arcul üté.

Cseremiczky felordított, mint valami sebzett vadállat, de nem a nemesebb fajtából. A vadmacskához hasonlított, mind külsőleg, mind természetileg; s ennek ösztönét követé most is, midőn guggoló helyzetéből egyszerre Lapsánszky szemei közé ugrott, dühtől tajtékozva és hegyes karmokba végződő ujjaival, valóban ennek szemeit szándékozott kikaparni.

De a sokkal erősebb Lapsánszky egy hatalmas lökéssel a szobasarkába dobta, hol mint valamely tüskés disznó gömbölyödött össze.

— Nem úgy nyomorult! — kiáltja Lapsánszky — egyikünk nem maradhat az élők között; a pisztolyok, melyekről előre gondoskodtam, itt vannak nálam; a kis kerek erdő a város végén elég alkalmas hely, — induljunk!

De Cseremiczky tajtékozó dühe dacára nem akart a parancs-szónak engedelmeskedni; sőt egy maga elé rántott

karszék háta mögött, védelmi állásba helyezkedett.

Salamon és Ráchel a rémülettől megkövülve, szótlánul nézték a visszataszító jelenetet; míg Lapsánszky kabátja hátulsó zsebéből pisztolyt vont ki és azt Csere-miczkyre szegezve, mondá:

— Ha nem akarod az ügyet Isten ítéletére bizni: nyomban lelőlek, mint egy hitvány ebet!

Erre aztán lesütött fejjel vánszorgott elő a nyomorult ember s nyöszörögve mondá:

— Hát nem bánom, — menjünk!

— Jól megjegyezd — mondja Lapsánszky, hogy kezemet a pisztolyról utközben le nem veszem; és ha szökési kísérletet teszesz, az utcán is lelőlek. De mielőtt elmennénk szükséges lesz, hogy a párbaj eredményével szemben biztosítsuk egymást. Írószereket kérek — mondja aztán Ráchelhez fordulva.

Ráchel előadta az írószereket és miután az asztalnál mindketten helyet foglaltak, Lapsánszky a következő rövid iratot mondotta elő:

„Miután szerencsétlen helyzetem semmi reményt nem nyújt egy kedvező jövőre: elhatároztam életemnek öngyilkossággal vetni véget. Nehogy halálomért valaki gyanusítottassék, irtam meg e zsemben lévő sorokat.“

— Kéziratodat ne ferdítsd el! — mondja fenyegetőleg Lapsánszky — és most ird a mai nap keltét és saját nevedet alá!

Maga is ugyanazt tette és az iratot zsebébe rejté; azután Cseremiczky iratát vizsgálta meg s azt összehajtva vissza nyújtá neki.

— Rejtsd ez iratot zsebedbe — mondja aztán az ajtót felnyitva és Cseremiczkyt maga előtt bocsátva az ajtóhoz — és most Isten önökkel! Mehetünk.

Cseremiczky az öncsinálta kelepcebén volt megfogva és látván vetélytársa elhatározott szándékát, még furfangos eszének sem sikerült valami tervet kifőzni a szabadulásra. Megvolt győződve, hogyha szökési kísérletet tesz a városban, halálos ellensége csakugyan le fogja löni: de az alkalom kedvezőnek is látszott, hogy ellenségét, ha egyszer a fegyver a kezében lesz, valahogy eltegye láb alól; annyival is inkább, mivel annak dühe elől, még ha megszöknék is, alig remélhetne menedéket.

Már kiértek a városból, azon irányban haladva, hol a Neszter partján egy kis kerek mulató erdőcske terült el, melynek lombos fáin nyáron át a városiaknak kellemes enyhelyet nyújtottak. Ily kora

reggel azonban az erdő még egészen néptelen volt.

Amint sebes léptekben ez erdőt elérték, Lapsánszky kivette a két pisztolyt zsebéből s azok egyikét Cseremiczkynek nyujtván így szólott:

— Én itt behaladok az erdőbe: te pedig tul kerülsz s ellenkező irányból közeledel az erdő közepén levő tisztáshoz. Figyelemmel foglak kísérni s a legkisebb gyanus mozdulat halálod lesz. A szökés hasztalan: mert én a világ bármely zugában felkereslek. Indulj!

Megvárta, mig Cseremiczky oly távolságra haladt el, honnan a pisztolylovás már be nem érhetne volna; és csak ezután indult meg lassu lépésben az erdő belseje felé.

De Cseremiczky alig tett pár lépést az erdő körül, midőn ördögi terve megszülemlett agyában, mely nem volt egyéb, mint Lapsánszkyt zajtalan, sebes léptekkel hátulról megkerülni és lelőni.

Hirtelen leült, levetette csizmáit s azzal visszafelé futva az erdő körül, Lapsánszkynek hátába került.

A gonosz terv már-már a sikerülés pontján állott; alig 20 lépés választotta el ellenfelétől, ki gyanutlanul haladt előre. Már felemelte pisztolyát; a puha gyepen csak néhány lépést akart még nyerni, hogy

áldozatát annál biztosabban elejthesse: de folytonosan előreszegzett tekintetét kikerülte egy utját álló fatörzs, melyen most egyszerre keresztül bukott.

A zajra figyelmessé lett Lapsánszky egyszerre visszafordult; azonnal átlátta gaz ellensége célzatát; valamint azt is, hogy a sors, — esése által — teljesen hatalmába adta.

Néhány gyors szökéssel az elbukott közelébe ért, s mielőtt az kezéből kiesett pisztolyát felragadta volna: — e szavakkal: Halj meg gyalázatos orgyilkos! — pisztolyát reásüté.

Cseremiczky elesett; de miután a lövés könnyen figyelmet ébreszthetett, Lapsánszky nem tartá tanácsosnak az elesettel sokáig foglalkozni, hanem a kilőtt pisztolyt a megtöltöttel felcserélve, hirtelen kisietett az erdőből.

Emberi érzelmei még sem engedték meg, hogy halálos ellenét is a rabló madarak étkének adja át: azért egyenesen Mendl Salamonhoz sietett, megvinni neki a tudósítást, hogy áruló veje élettelenül fekszik a kerek erdőben.

X.

A rejtélyes smaragd gyűrű.

Cseremiczky csakugyan jól el volt találva; vetélytársa golyója gonosz szivét járta át. Sem neje, sem ipja nem tudtak felette egyetlen könyvet is hullatni. Az öreg Salamon meglátszott nyugodni az isteni végzésen; sőt méltó büntetésnek tartotta gonosz vejére nézve, kinek orgyilkossági kísérletét előtte Lapsánszky nem titkolá el, sem a balvégzetes halált. Az irat, melyet Cseremiczky zsebében találtak, a birói vizsgálat előtt minden gyanut elhárított és úgy Lapsánszky, mint a zsidó család — legalább a közvélemény ítélőszéke előtt tisztán állottak.

Egészen másképen állott a dolog Ráchel belső nyugalmára nézve. Szivét, melyet a boldogságnak reménye már ugyis elhagyott, most még kettős nyugtalanság foglalta el: egyik az önvád, hogy nyomorult férjének hálálát közvetlen mégis csak ő okozta — mi egy női szivre, bármennyire oka volt gyűlölni e nyomorultat, nem lehetett hatás nélkül; — a másik aggály az volt, hogy Lapsánszky, kit ígéreteivel erre némileg feljogosított, követelni fogja beváltott szavának bérét. Ő pedig Lapsánszkyt csakis eszközül tekintette férje eltávolítására, elsiratott kedvese megmen-

tésére; de iránta valami különösebb rokonszenvet nem tudott érezni. Hozzájárult ezekhez az atyja sorsa fölött érzett aggály is: mert a nyomozás az adóhamisítás ügyében erélyesen megindult s annak eredménye ezuttal kétséges nem lehetett. A becsületvesztett agg Salamon napról-napra szembetünőleg roskadt össze; és csaknem előre lehetett látni, hogy a szégyent, mely megállapított hitelén és becsületén ejtetni fog, nehezen fogja túlélni.

Mindez a szegény Ráchel előtt, — kire pedig a szenvedhető veszteség dacára is milliókra menő örökség nézett, — az egész jövődöt a kétségbeesés szürke ködével borította el, melyből fájdalomtól és aggályoktól gyötört szive semmi irányban sem látott kifelé vezető utat. Még csak Lapsánszky sürgetéseinek kellett ezekhez járulni, hogy a szerencsétlen leányt a kétségbeesés örvényébe vezesse.

Ez is bekövetkezett és Ráchel elhatározta: örömtelen életének véget vetni.

Az eszköz e célra nem hiányzott nála. Atyja egy alkalommal gyönyörű vizü smaragd gyűrűvel ajándékozta volt meg, mely egykor neki oly nagy örömet okozott. Közelebről vizsgálva e gyűrűt, feltűnt előtte, hogy annak köve alatt igen vastag arany-lemez létezik; és, hogy egy alig észrevehető vonal a kö foglалását

annak aljától elválasztja. Feszítésre a kövesrész csakugyan felpattant és alatta kis rejtkehely tűnt fel, telve zölde-szürke porral, melynek kábitó szaga még távolról is csaknem megszédíté. Hirtelen csapta vissza a rejtélyes gyűrűt, mely azon kétségtelen feltevésre vezette, hogy annak rejteke erős mérget rejt magában. E gyanuját még jobban megerősíté az atyjától nyert felvilágosítás, ki elmondá, hogy a gyűrű egy erdélyi főuri családtól került, melynek őse azt egy török basától nyerte ajándékban. Ráchel még jobban megakarván a gyűrű tartalmáról bizonyosodni, egy verebet fogatott és az annak adott étekkel a gyűrű tartalmát megérintve, a madárnak nyujtá, mely a következő pillanatban megszűnt élni. Így a méregről teljes bizonyosságot szerezhén, a balvégzetes ékszert, — anélkül, hogy annak tartalmáról atyjának valamit szólana, — még akkor minden előre látható cél nélkül, gazdag kincsszekrényébe rejté.

A kétségbeesés most e biztos eszökzt juttatá eszébe; és azon méregnek, mely egykor arra lehetett szánva, hogy az illető tulajdonost zsarnoka vörös zsinórjától megmentse: most egy szerencsétlen zsidó leány engesztelhetetlen fájdalmait kellett megszüntetnie.

Egy ködös őszi reggelen, midőn az

emberi kedély amugy is annyira hajlandó az életunottsági eszmék elfogadására: Mendl Salamon lecsüggesztett fejjel és testében egészen összeesve lépett be leányához. Kezében hivatalos alaku iratot tartott, melyre meredten szegezte szemeit.

— Az ítélet — mondja reszkető hangon — megérkezett: csalás bűnében vagyok elmarasztalva, amiatt az átkozott ember miatt; s a kár háromszoros megtérítésén kívül, melyet ha szégyennel nem járna, fel sem vennék, — még egy havi börtönre is elítéltetem.

Ráchel felkelt dolgozó asztala mellől és zokogva borult roskatag atyja nyakába.

— De hát nincsen semmi menekvés e gyalázat elől? — kérdi fájdalmasan. Semmi, semmi?

— Fellebbezhetnék — mondja Salamon — és meglehet, hogy a börtönbüntetést pénzzel megválthatom: de az a gyalázatból, mely hiven megőrzött becsületes nevemet éri, semmit sem fog eltörölni. Futnunk kell e vidékről is, hol nevünk meg van gyalázva; vándorolnunk, mint a bolygó zsidónak. Én érzem, hogy a gyalázat közrejutását túl nem érem és végrendeletemet meg is készítettem. Csak legalább téged látnálak boldognak, egyetlen kedves gyermekem — folytatja leánya

aranyhaját simogatva — akkor legalább nyugodtan halnék meg. Te igen gazdag vagy; és boldog családi jövőt szerezhetsz magadnak; csak szived szerint tudnál választani. Komoly-e, e szerencsétlen Lapsánszky iránt mutatkozó hajlamod?

— Én Lapsánszky iránt semmit sem érzek; és a mi hajlamot iránta mutattam, az csak arra való volt, hogy gyalázatos jellemű férjemtől valahogy meg tudjak szabadulni.

— Annál jobb — mondja Salamon — magam sem szeretném, hogy újból — egy keresztyénnel, ha mindjárt áttértél is — kockáztassad szerencsédet. Ha itt nem találtál egy jóra való ifjút hitfeleink között: tervem szerint kivándorlunk majnai Frankfurtba; ott kitűnő zsidó családok vannak és választhatsz tetszésed szerint.

— Az én szívem — mondja szomorúan Ráchel — szerelemmel és hálával csak egyetlen férfi iránt volt eltelve, kit te is igen jól ismertél; rajta kívül nincs számomra boldogság a földön; s habár örömet szeretnék kedvedre tenni, ez csak lelkem minden reményének romjain történhetnék meg.

— Ej! ej! dehogy nem — mondja az atya, mosolyt erőtetvén ajkaira — egészséges fán még a legnagyobb seb is beforrad lassankint! és a mit öröknek tar-

tunk, holnap már mulóvá válik; és holnapután a feledés és remény új virágokkal takarja be. Én érzem, hogy te még igen boldog leszesz leányom; és ez az egy remény az, mely megnyugtat, midőn sirom felé hanyatlom.

— Adná Isten, hogy ugy lehetne, kedves atyám — mondja a szép leány s atyját szorosán magához ölelve — csókolj meg és add reám áldásodat, — a jövőt bizzuk a jó Istenre!

Az öreg Salamon homlokon csókolta leányát és azután áldólag nyugtatá kiszáradt kezét az aranyszínű hajhullámokon.

Ráchel kezét csókolta és azután látszólag közönyösen tért vissza varróasztalához, szemével kísérve atyja távozását. De midőn ez az ajtót bevonta maga után, fuldokló zokogásban tört ki s homlokát karjaira fektetve, maga sem tudta, mennyi ideig áztatja könnyeivel himző asztalkáját.

Egyszerre határozott léptekkel kelt föl, sietett szekrénye felé s a balvégzetes smaragd-gyűrűt abból kivéve, helyet foglalt az egyik kereveten, — és e szavakkal: Isten veled atyám! Isten veled boldog szerelmesem! Egy jobb világban ismét találkozunk egymással! — a felnyitott gyűrű tartalmát egyszerre kiüríté.

Egyetlen, hatalmas, hullámzóan görcsös rángás vonult végig a gyönyörű

leány egész testén: s aztán ajkait egy fájdalom kiáltás hagyta el; — szemei lezárultak . . . Nem volt többé!

Ugy feküdt ott bársony kerevetén, mintha csak édes álmot aludnék; ajkaira egy jobb világ előérzetének mosolya ült, mintha az élettel a fájdalomnak minden nyoma eltűnt volna arcairól.

Salamon üzleti ügyeit végezve, visszatért leányához: de azonnal megdöb-bent azon szokatlan jeleneten, hogy azt fényes nappal alva találja. Hozzá sietett; költeni kezdette, de a gömbölyü kar élettelenül hullott vissza; az ajak, az arc jéghidegek voltak; a magas kebleket nem emelte a tüdő léleket-vétele s leánya szívére hiába tette kezét, — az nem dobogott többé.

— Megvan halva! — kiáltott fel a kétségbeesett atya és élettelenül nyult végig a padozaton . . .

A kettős halál híre csakhamar elterjedt a városon és a zsidóközség, melynek Mendl Salamon végrendelete tetemes összeget hagyományozott, nagy fénynyel vitette ki a két koporsót az örök nyugalom helyére.

A látszólagos gyászolók között csak egyetlen ember volt, ki igazán szive mélyéből gyászolt: Lapsánszky, ki lehorgaszott fővel még a temetés után is hossza-

san állott ott a kis halom fölött, mely szívének minden reményét s jövőjének minden kilátását örökre elzárta szemei előtt.

Az ő ítélete is ki lett mondva: kegyelem útján arra ítéltetett, hogy azon hivatalban, melynek eddig főnöke volt, egyszerű irnokként tegyen szolgálatot. Képzeltető, mily keserű érzelmeket költött ez fel a nagyravágyó ifju szívében, ki e bálványnak egykor saját önérzetét és az emberek becsülését áldozta fel.

XI.

Majos Pista vendéglője.

Az évek teltek és a Metternich-kormány még egyre nem tágitott szerencsétlen elnyomási politikája folytatásától. Nem volt elég neki a szerencsétlen ifjak elítélése: sőt most a „törvényhatósági tudósítások“ közléseért, az éj titok-leple alatt, a budai hegyek között egészségi szempontból megvonult Kossuth Lajost is elfogatta; ennek perében szintoly törvénytelen és titokzatos uton járván el, mint egykor, Lovassyék elítélése alkalmával.

Kossuth népszerűsége már ez időben is országszerte igen nagy volt s az országos közvéleményt, mely ez idő szerint csakis a megyéken nyilatkozhatott, nagymérvű

forrongásba hozta. Az egymást érő feliratok azonban nemhogy enyhítették volna az eljárást; sőt a kormány elrettentési politikájához hiven, még szigorították azt. A királyi tábla ítéletét, mely három évi fogságra szólott, a hétszemélyes tábla, egy negyedik évvel toldotta meg.

Még nagyobb mértékben emelte az elkeseredést, Wesselényi perének, hosszas húzás-halasztás után, hasonló eredményű kimenetele, kit a kir. tábla Kossuthtal egyenlően, három évi fogságra ítél.

Még a hétszemélyes tábla ítélete alatt állott a pör: midőn 1838, telén, az ország ikerfővárosát egy iszonyu csapás, a feltorlódott Duna árvize látogatta meg, melynek 3 napi életoltó veszélyében, az oroszán bátorságu és erejű Wesselényi százak életének megmentésével érdemelte ki nemzete háláját.

A népszerűség, mely eddig körülvette, most már a nemzet valóságos bálványává emelte a nagy férfit; a hálafeliratok egymást érték a hatóságok és testületek részéről hozzá intézve: mindezek azután, — kivált miután a szolgálai lelkű Pálffy Fidél helyét a korlátnokságban, a hazafiasabb érzelmű Majláth Antal foglalta el, a kormányban is némi ingadozást szültek; s miután a nagy ember és politikai vezér veszélyes szembajban szenvedvén, a kir.

tábla ítéletének végrehajtása még ember-telenségi ténynyé is fokozódott volna: az ítélet annyiban enyhítettett, hogy Wesselényinek meg lön engedve, szembaja orvoslása végett az akkor legnagyobb hírében álló graefenbergi fürdőt és annak hires mesterét Priesnitz Vincét fölkeresni.

A két nagyobbyszerün kívül, a kormány még mintegy 20 pert támasztott a magyar ellenzék vezérférfiaik ellen: de ami mindezeknél még balvégzetesebb és meszszebbható eredményü volt: a magyar reform-törekvések ellensúlyozására, azon szerencsétlen eszmére vetemült, hogy a hazában levő nem-magyar ajkú nemzetiségek között hintse el a magyar gyűlölet — és a magyar állameszme iránti ellenszenv veszélyes magvait.

Mind a politikai elnyomás — mind pedig a nemzetiségek felzaklatása érdekében megtett a kormány mindent, ami csak célhoz vezetett, egyáltalában nem válogatva az eszközökben.

Az 1839-iki országgyűlés azonban forduló pontot képez e politikát illetőleg; Metternich herceg kezdett engedékenyebb lenni. Mi okozta ezt: egy közeledő vihar előszele-e, vagy azon kilátás, hogy az engedelmesebb és mérsékeltőbb elemek által, magában az országgyűlésen is lehetséges a kormánynak támogató többséget szerezni,

vagy mind a kettő? — azt ma nehéz elhatározni. Elég az hozzá, hogy az 1840-ik év május havában már berekesztett rövid országgyűlést — habár az valami nagyobb fontosságú törvényt nem hozott és inkább csak a pártok alakulására nyújtott alkalmat, a kormány nem akarta rossz hangulatban berekeszteni; és különösen Deák Ferenc közbevetésére, ki József nádorral szemben az országgyűlés akarátának feltétlen teljesítését keresztülvitte, — az 1836. óta politikai vétségekért elfogottaknak teljes amnestiát adtak.

Midőn május 1-ső napján az általános kir. megkegyelmezés kihirdettetett: ép oly örömezzet villanyozta át az országot, mint a minő nagy volt a fájdalom és levertség a korábbi országgyűlés végén. Wesselényinek, Kossuthnak és Lovassynak kiszabadulása több volt közönséges kegyelmi ténynél: határozott fordulatot jelzett az az eddig folytatott politikával szemben. Mindenki úgy tekintette azt, mint a szabadszólás jogának elismerését; annyival is inkább, mivel a kormány ezúttal elállott attól, hogy a kiszabadult foglyokat bárminő fogadalomra is kötelezze.

Nagy volt tehát az öröm az egész országban; a budai várban fogva volt Kossuth Lajost diadallal hozták ki onnan: de még nagyobb volt ehhez az illető fog-

lyok családi szentélyében, hol oly hosszú és keserves napok után újból ölelhetni remélték az évek előtt elvesztetteket.

A Lovassy-háznál elhatározták, hogy Amália lakodalmát egyszerre ülik meg László hazatérése örömnepével. A szenvedésektől megtört atya nem mert ugyan arra vállalkozni, hogy hazatérő fiának egész az ország határáig eléje siessen: unoka-öccsét a már rég hazatért Ferencet kérte fel, hogy e rokoni szivességet teljesítse. Ez annyival szivesebben vállalkozott, mivel esetleg mindnyájok közös barátja Bogdán Mózsi felkereste őket és peres ügyeiben szintén Pozsonyba szándékozott. Lovassy tudósítása vételével tehát, ki Pozsonyba érkezése napját tudatta, az ifjak azonnal kocsira kaptak és örömpeső szívekkel siettek a rég látott barát és rokon elé.

A 40-es években és a mai időben tett utazás között végetlen nagy a különbség: ma csak akarat és pénz kell, hogy 24 óra alatt hazánk egyik sarkától a másikhoz utazzunk: ehhez képest az akkori utazás valóságos éjszaksarki expedíció volt. Kivált ha az idő kissé esős talált lenni; az utasokat nemcsak a vendégszerető gazdák és gazdasszonykák marasztgatták, hanem az igazán „vendégmarasztaló“ sártöltések

is, melyek közül különösen a szolnoki, világra szóló volt.

A két ifjúnak tehát több mint 2 hétebe került, míg Pozsonyba felvergődhetett. Szép tavaszi estén értek be a város piacára, és épen az egyik nevesebb vendéglőbe akartak behajtatni: midőn egyszerre valaki reájok kiáltott.

— Hej fiuk, honnan, hova?

Bogdán azonnal felismerte Majos Pistát és megállíttatá a szekeret.

— Gondoltam, hogy ma este megérkeztek — mondja Majos — és épen azért jöttem előtökbe, nehogy másvalahova hajtassatok, mint hozzám; annyival is inkább, mivel Laci már megérkezett és nálam van szállva.

Az ifjak ez öröm hírére azonnal leugráltak a kocsiról és kétfelől is neki estek Majos Pistának.

— Hát miféle potentát lettél te, hogy már csak úgy beszélsz, hogy ez vagy amaz nálam van szállva? Kastélyod, palotád van itten?

— No, az épen nincs, hanem igenis van egy tisztességes vendéglőm az alsóvárosban, hol akár tiz szobával szolgálhatok Nagyságtoknak is, és a hol oly „ételek főzettelődnek“, a minőket ecsém nem ettél, mióta kihasadt a szemed.

Bogdán elmosolyodott Majos eredeti előadása módján; de most nem ért reá a tréfára; annyival is inkább, mivel Lovassy Feri azonnal közbevágott.

— Hogy van Laci? Beszélj Laciról!

— Majd meglátjátok, ha haza érünk — mondja Majos kitérőleg — most pedig ugorjunk fel mindnyájan a szekérre; majd én utasítom a kocsist.

Útközben Bogdán igyekezett kíváncsiságának eleget tenni, Majos Pista talányos helyzete fölött.

— Mondjad csak Pista bá — miként jutottál te azon nagyszerű helyzetbe, melyet dicsekedve emlitesz? Mit értsünk az alatt, hogy neked vendéglőd van? Tulajdonos vagy-e, ki egy tekintélyes vendéglő fölött teljhatalmulag rendelkezik, vagy pedig jobbnak láttad elhagyni a jurátusi pályát és tisztességes pincérnek csapni fel, — ami ugyan nem igen talál Árpádkori őseink gusztusával: de a konyhát és az erszényt illetőleg, nem is oly rossz csere.

— Vakapád — kiáltja kevélyen Majos Pista, miközben füléig érő bajuszán egyet pederintett, — az igazság tulajdonképen közbül vagyon. Én vendéglő-tulajdonos vagyok, azaz, hogy tudod ecsém, inkább csak birtokos. —

— Egy szóval, vendéglős vagy és punktum! — mondja Bogdán — mi van

azon szégyelni való? Ahelyett inkább azt mondd meg, miként jöttél te, a poros ak-ták embere, ezen szerencsés és életrevaló eszmére.

— Hát, szerelem által ecsém, ha akarod tudni!

— De hát kiről van szó?

— Emlékezhetek, hogy a Majláthék házához jártam.

— Az ördögöt, csa knem a grófné?
— kérdi Bogdán meglepetve.

— Nem épen az öcsém, ha akarod tudni — mondja Majos, némi zavarral — de hát egyike a házhoz tartozóknak, aki épen a gazdasszonyságot és a konyha-ügyet vezette, mint a főzés mesterségéhez legjobban értő. . . .

— Ej süsd ki már, ne kerülgesd — mondja Bogdán Mózsai — a grófné helyett, kiről egykor annyit ábrándoztál és meséltél nekünk, — szeretted a szakácsné-ját punktum; ez a valószínűleg tüzről pattant menyecske aztán — igen helyesen — azt tanácsolta neked, hogy vegyetek ki egy vendéglőt, hol ő gyűjtö-getett forintocskáit megszaporthatja és konyhabeli tehetségeit értékesítheti.

Te aztán most olyan nagy ur lettél, hogy nincs egyéb gondod, mint hű tár-sad pompás főztét fogyasztani, s vidám

pohár és pipaszó mellett vendégeit mulattatni. Így történt-e?

— No valami olyas történt — mondja Majos — ha akarod tudni: de hát aztán azt a töltött káposztát nézd meg, meg azt a szalonás gombócot: még az esztergomi érsek is csak nagypénteken éjjel álmodik ehhez hasonlóról! De már itt is vagyunk: hajtsunk be!

Valóban a kocsi behajtott a tágas kapu alatt s az ifjak sebesen ugráltak le, hogy minél előbb ölelhessék rég látott barátjokat.

— Hol találhatjuk meg Lászlót? — kérdi Lovassy Feri a házi gazdától.

— Hát nem látod, ott sétál a tornáccon abban a piros slafrokban; szájában az én csibukom van, amelynek akkora a borostyánkőve, mint az öklöm.

A két ifju a kijelölt irány felé tekintett, hol az alház tágas folyósóján, nagy körszakálat eresztett, gömbölyü arcu és nyárs polgár termetű férfiú sétált le s föl, fején aranyhimzésű vörös sipkával és kényelmes piros posztó reggeli felsőben.

Az ifjak sebesen közeledtek hozzá s arcáról csakugyan felismerve, Lovassy Feri egyenesen neki rohant, hogy átölelje.

— László, kedves László bátyám, hát hogy vagy? — kérdi a vonzalom kitörő hangján.

— Ha szemed van látod, hogy jól vagyok — mondja Lovassy László oly közönnyel, mintha csak egy óra előtt látta volna öcscsét; azután féltékenyen igazgatta fehér inge magas gallérját. — Csak arra kérlek — folytatá visszautasítólag — légy egy kis vigyázattal a Vattermörderemre; egészen össze gyüröd.

Lovassy Feri meglepetve hátrált vissza; míg Lovassy kezét nyujtva Bogdán Mózsinak minden felindulás nélkül kérdé:

— Hát téged mi szél hajt ide? Mit keressz itt hires Pozsony városában?

— Ügyes-bajos dolgaim hoztak ide — mondja Bogdán — és örülök, hogy ilyen jó egészségben láthatlak.

— Jaj, én itt pompásan vagyok: a kerek világon nincs jobb házigazda, mint az én Majos Pista barátom. Hát még a gazdasszonya? azám az asszony! Olyan konyhát nem tart még a váradi nagyprépost sem, konyha, pince szolgálatomra áll. Jertek oda az én szobám elé, a hol kényelmes karszékek vannak, — gyujtsatok pipára; a Pista dohányja igazi kospallagi s az egész országban ritkitja párját!

A két ifjú csodálkozva nézett egymásra; azután követték László felhívását,

ki székeket hozott ki s pipával és dohány-nyal kínálta meg őket, mint a legbékésebb viszonyok között élő házigazda.

Helyet foglaltak és Lovassy Feri mintegy kísérletképen vetette föl a kérdést:

— Hát az otthoniakról nem is tudakozóddol?

— Igen; igazad van — mondja közönyösen Lovassy — remélem, hogy mindnyáján jól vannak.

— Atyád kissé betegeskedik, különben maga jött volna fel utánad. Óhajtvá várnak mindnyáján; annyival is inkább, mivel Károly és Amália menyegzője is a jövő hétre van kitüzve, hogy valóságos örömnap legyen a háznál.

— Örömnap? — kérdi hirtelen felhevüléssel Lovassy: azután hirtelen visszaesett előbbi közönyös hangjára — Amália igen jól vezeti a konyhát; apropos: meg van-e még Zsuzsi a szakácsné; mert az igen jól tud főzni? . . . Csak már készen lenne a vacsora — fejezi be szavait — tudom, hogy Majosné rántott csirkét süttet s hozzá pompás olajos salátát, — én pedig olyan éhes vagyok, mint a farkas!

A két ifjú szomorúan és egyetértőleg tekintett egymásra, mintha azt mondták volna: jó Istenem, mivé lett?

Még húzamosan beszélgettek egészen közönyös tárgyokról; egyikök sem mert

sem a multból, sem a jelenből valami érdekesebb kérdést felvetni, sőt örültek, midőn Majos Pista megjelenve, vacsorára hívta a kis társaságot.

— No Lacikám, ne félj — mondja vidáman — Julcsa gondoskodott, hogy meg ne haljunk éhen: olyan fejes salátát állított elő, hogy minden fej akkora, mint a debreceni öreg torony gombja.

— Akkor csak menjünk! — mondja élénken Lovassy László és sebes lépésben haladt előre; míg a többiek kissé hátramaradtak.

— Semmit se hozzatok fel előtte — mondja Majos, — mi akár az ő fogságára, akár az ország dolgaira vonatkozik, mert míg közönyös tárgyról foly a beszéd, értelmét megtartja, de ha valami szivét érintő tárgy merül fel, — képzeletével nem tud birni és ilyenkor rémlátásai és kifakadásai iszonyuak.

Vacsoránál óvakodtak is mindnyájan valamely érdekesebb tárgy érintésétől: de annál inkább bámulták, hogy az egykor mérsékelt életmódu ifju, most mily mértéktelenül eszik és iszik. De bármily óvatosak voltak — miután Lovassy igen sok bort fogyasztott el, nem tudták kikerülni a szerencsétlen ifju kitörését.

Majos egy ugynevezett csendes toasztot mondott el szerencsésen megszabadult

közös barátjok egészségére; és a hirtelen felvillanó érzelem, melyet a baráti pohár koccantása idézett elő, Lovassyt egyszerre magával ragadta. Felállott és szemei villogni kezdettek, midőn tele töltött poharát magasra emelé.

— Megszabadultam? — kérdi a metsző guny hangján. Azért, hogy kilökték ezt a nyomorult testet anyagi börtönéből: megszabadították-e lelkemet azon óriási nemzeti fájdalom sulya alól, mely arra lidércként nehezül? Megkegyelmezhetek nekem: de feltámaszthatják-e azt a Zrinyi Miklóst, kit szent harcában Szigetnél hagytak martyr-halállal elveszni; feltámaszthatják-e a másik Zrinyit, kit vadászatán orv módon vesztettek el? Visszaragaszthatják-e, a Zrinyi, Nádasdy és Frangepán levágott fejét? . . . Visszahozhatják-e Tökölit és Zrinyi Ilonát és a nagy Rákóczit, annyi más társával Pontus partjairól? Hol szedik össze az elporlott nemes hazafiak csontjait s az áldozatok kihullott vérét? Birtokukban van-e a végítélet trombitája, melynek hangjára ezek mind összegyűljenek s vissza adassanak az édes hazának? . . . Én hallom az elitéltek csörgő láncát; a kinzottak keserves nyögéseit; én látom a bakó által felmutatott véres fejek tekintetét és az a vér, mely három századon át ártatlanul elhullott, mind az

én szivembe és az én agyamba tolul; a felemelt véres pallos az én karjaimat és fejemet csapja le: — hol itt a kegyelem, hol itt a szabadság?

És a szerencsétlen ifju kihullatta teli poharát jobbjából és rémitő hörgéssel hanyatlott résztvevő barátainak karjai közé. Ugy látszik, elvesztette eszméjét.

— Ez már így szokott történni — mondja Majos — most vigyük ágyába, hol mély álomba fog merülni és reggel semmit sem tudva a történekről, ép oly közönyösen fogja szivni pipáját, mint ahogy ma délután láttátok.

— Istenem, mily gyászos meglepetés lesz ez odahaza! — mondja Lovassy Feri: de hát végre is haza kell őt szálitanunk.

— Meglehet — jegyzi meg Bogdán Mózsi részvéttel — hogy a családi kör és nyugalmas, egyhangu életmód, mely őt minden felindulástól távol tartja, lelke rugékonyságát lassankint vissza fogják adni. Bizzunk a jó Istenben!

XII.

A családi örömnép.

A Lovassy-háznál valóban örvendetes kettős családi ünnepre készültek. Somogyi Károly, a nagy hullámokat felvert hazai

eseményektől távol hangyaszorgalommal végezte el Bécsben a felsőbb technikai tudományokat; és bár, ígéretéhez hiven, évenként le-letekintett kedves menyasszonya látogatására: az ott hallott izgató hírek sem voltak képesek őt tanulmányai csendes folyamából kizavarni.

Viszonya a kedves Amáliához évről-évre melegebb és bensőbb lett: de ezen fokozódását az érzelmeknek nem jelölték rendkívüli hévvel járó események. Az ő szerelmök nem olyan volt, mint a bérci patak pályája, melynek minden fordulatát egy-egy zuhanó vizesés képezi: a berek csöndes futásu csermelyéhez hasonlított az, mely szeliden siklik virágos mezők között tova s fontosabb változatait csak az okozza, hogy itt-ott a mezőknek még egy kis erecskéjét veszi fel magában; és észrevétlenül lesz ezek által mélyebb és nagyobb. Ama csendes, boldogító szerelem volt ez, mely maga is alig veszi észre fokozódását; és az érzelmeknek nem perzselő lángját, csak jótékony melegét érezi. Hasonlítottak egy kellemes jövőjét előérző gerlepárhoz, mely közös fészket egyetértőleg, lassacskán hordja össze. Amália, jegyese lejötte alkalmával, mindannyiszor megmutogató az időközben készített vászonnemük halmazát, melyek fonalát ép ugy az ő finom ujjacskái sodorták össze, mint

azok készíték azon betühimzéseket, melyek a kész ruha és asztalnemük szögleteire a tulajdonjog pecsétjét ütötték reá. A selyemruhák száma nem emelkedett a teleládákban: mert közönséges nemes leányokkal ez időben még nem volt divat nagy értéket képviselő külföldi csipke és selyemruha darabokat adni hozományul; elég volt, ha mintegy a kiállítás befejezésül egy fekete selyem öltözet zárta be a sorozatot.

Károly nem maradt adós a fészek-építés nagy munkájánál; csakhogy ő a szellemi eredményeket mutatta be, melyek a magyar ifjút a bécsi müegyetemen kitüntették, négy szem között bizalmas együtt-létben megmutatta azon kis könyvecskét, melyben tanárai kiváló buzgalmát és tehetségét tanusították; s miután akkoriban a középosztály leányai a német nyelvet nem igen birták: kellemes foglalkozás volt reá nézve, a kitüntetö műszavakat kedvesének megmagyarázni. E szellemi eredmények az utolsó évben már az anyagi jövőt is kilátásba helyezték, mert a jeles készülségü ifjúnak szülőföldje Debreczen városa már előre ajánlatot tett, egy jövedelmes mérnöki állomás elfoglalására, mely a kellemes otthont nyújtó fészeknek úgyszólván befejezése volt.

A szülők örömmel néztek e kedvező

viszony befejezése elé; és midőn Károly, zsebében a legjobb diplomával és kinevezésével mérnöki állomására nemcsak mint vőlegény, hanem mint kész hivatalnok és háztulajdonos Szalontára megérkezett: minden kéz azonnal a menyegzői készülétek létesítéséhez fogott; úgy hogy a kitűzött napra minden készen állt, csak László szerencsés megérkezését várták.

A vendégek az egész környéknek a derék családdal ismeretségben lévő értelmisége meg volt híva az ünnepélyre; s a derék gazdasszony majorság készletében, zöldség- és gyümölcskertjében kegyetlen pusztítás keletkezett; míg a tágas konyha nagy hasábfáinak lobogó tüze körül a háziasszony és nekipirult menyasszony vezetése alatt a magyar gazdasszonyság ama remekei készültek, melyek a magyar asztalt még külföldi előtt is Európában az elsők közé helyezik.

Most már az öreg Lovassy is felüdült betegségéből és fiai segélyével a tágas és jó hűvös pincét kereste fel, hogy a kitünő érmelléki és szilágysági borokkal telt hordók és átalagokból kellő mennyiségű aranyló nedv kerüljön az asztalra a vendégsereg szívének vidámitására.

Egy előre küldött lovas legény már reggel meghozta a hirt László megérkezéséről, kit a délutáni órákra egész bizo-

nyossággal vártak. A vendég-kocsik is egymás után érkeztek; és délutáni négy óra tájban már a szalontai öreg tiszteletes megérkezett fekete selyem palástjában, az esketési szertartás végrehajtására.

E célra a már előttünk ismert nagy szoba ünnepélyes alakban diszítettett fel; a szoba közepén diszes szőnyeg terült el; s e fölött egy Amália keze által himzett terítékű asztal két pompás virágpohárral, melynek dús tartalmából a legfelségebb rezeda- és rózsá-illat töltötte meg a szobát.

Amália is rég elhagyta már a konyhai foglalkozást, hogy a nászleányok segítségével felöltse az ártatlanság fehér öltönyét és kis szobájában barátnői épen myrtus koszorujának és ara-fátyolának fel-tüzésével foglalkoztak.

Ekkor hajtott be a várva-várt utolsó kocsia a ház legnagyobb fiával és barátai-val.

Az anyának egy örömsikoltása jelenté a tornácra gyülekező vendégeknek, hogy Lovassy László megérkezett; s a következő pillanatban ott csüngött fia nyakán az anya, csaknem ájultan az örömtől szoritva magához gyermekét, mintha soha sem akarná többé elbocsátani kebléről. Majd az atya és testvérek követelték részöket az ölelésből, mindany-

nyian örömkönyüs szemekkel: csak László szemeiben nem jelent meg az enyhítő könyecsep; és ugyszólva közönnyel tekintett maga elé, mintha mind idegeneket látna maga körül.

A meglepetés első percében ez nem igen tűnt fel: de míg az anya és Amália karjokra véve a rég nélkülözött családtagot, a vendégek üdvözlő éljenzései között az ünnepély színhelyére vezették: Lovassy Feri külön vonta az édes atyát és bizalmasan mondá neki:

— Kedves bátyám, Lászlót lehetőleg kimélni kell a nagyobb felhevülésektől: mert a hosszas magányos fogság kedélyét némileg megtörte; és azt hiszem még hosszas ideig fog lehető kiméletet igényelni. Különösen ügyelnünk kell, hogy a lakoma közben jó barátaink multjára valami érzékeny célzást ne tegyenek; mert az ilyesmi képzeletét nagyon megszokta ragadni és igen könnyen lázas kitörésekre téved.

Képzeltető, mennyire leverte az édes atyát e szomorú tudósítás; de a további hozzávetésekre és tanulmányokra most nem volt alkalmas idő; sőt lehetőleg azon kellett lenni, hogy a nagy és diszes társaság előtt, sőt az anya előtt is, László kedélyállapota lehetőleg fedve legyen; nehogy a köz-örömet megzavarja.

E perctől tehát az édes atya folyton szerencsétlen fiának sarkában volt; nehogy valami idétlen kérdezősködés, vagy túlérzékeny nyilatkozat, azt, ez ideig megőrzött közönyös kedélyállapotából kizavarja.

Az esketési szertartás alatt Lászlót karonfogva tartotta az öreg Lovassy és a szintén melléje állott Bogdán Mózsival mintegy egyetértőleg figyelték meg minden mozdulatát, hogy esetleg fellobbanó indulatának azonnal elejét vegyék.

Mindaddig míg a vőlegény és menyasszony a lelkész elé nem állottak, László nyugodtan viselte magát: de ekkor hirtelen felkiáltott:

— Hol van Adél? Hiszen nekem is esküdnöm kell!

Az öreg Lovassy csillapítólag mondá neki:

— Csak légy csendesen; majd eljön Adél is és megesküdhetel vele.

Szerencsére e megnyugtató szavak elegendők voltak arra, hogy Lászlót a további kitöréstől vissza tartsák; felkiáltását kevesen vették észre s ő visszaesett bámész közönyébe; úgy, hogy a szertartást többé egy hanggal sem zavarta. Nem indult fel még azon sem, midőn huga és sógora — a befejezett esketés után — megcsókolták; a nemsokára megkezdő-

dött lakománál pedig szótlanul és mohó étvágygyal esett neki a gazdag lakoma áldásainak.

A gondos atya és Lovassy Feri mindenkit felkértek, hogy a pohárköszöntések közben László multjára, vagy jelenére ne célozzanak: és e gondosságnak az az eredménye lőn, hogy az egész lakoma vidáman és zavartalanul folyt le, az éjfél késő órájáig.

Egyszerre azonban — épen azon szünetek egyike alatt, melyek minden társas-körben be szoktak néha köszönteni — a nyitva hagyott ablakokon át a távolból kellemes női hang szűrődött át.

A város valamelyik kisasszonyának, ki bizonyosan meghallotta Lovassy László megérkeztét, eszmetársulásnál fogva eszébe jutott Lovassy László dala: és gitárjával kísérve, kezdé azt énekelni:

„Föl, föl e vérző kebelről
Kedves! Könyed ég azon:
Szívrepesztve, hív öledből
Sorsom engem messze von.“

E hangokra László arca egyszerre ki-
gyult; felugrott helyéből és rohanni kez-
dett az ajtó felé. Atyja és Bogdán utána
siettek és azonnal megragadták:

— Eresszetek! — kiáltja az ifjú —
óriási erővel igyekeztén magát kiszakítani
karjaik közül. — Ez Adél, az én szerel-

mesem, az én kedves nőm: és ha segélyére nem sietek, meghal gyermekével együtt! Sem Isten, sem ember nem tarthat engem vissza!

A vendégek mindannyian felugrottak, az anya kétségbeesve vetette magát fia elé: de ez képéből egészen kikelve, semmi szóra nem hallgatott többé.

Ekkor az atyának szerencsés ötlete támadt.

— Nyugodjatok meg és maradjatok csendesen — mondja — mi Lászlóval elmegyünk és Adélt — ha csakugyan ő az — felkeressük.

Intett nejének, hogy csillapítsa fájdalmát és semmi ellenvetést ne tegyen: aztán Bogdán Mózsival Lászlót kivezette a szabadba.

A hűvös esti lég jótékonyan kezdett hatni a szerencsétlen ifjú kedélyére; úgy hogy atyja szavait valamennyire nyugodtabban hallgatá.

— Légy nyugodtan édes fiam; arra megyünk, a mely irányból a hang jő s meg fogjuk nézni, ha valóban Adél az, a ki énekel. László oly sebesen haladt, hogy atyja és barátja alig voltak képesek lép-teit követni. Így csakhamar elérték a házat, melynek ablakain át a dal kihangzott. Itt aztán megállottak.

— No lásd, kedves fiam, ez itt a Fe-

rencziék háza és bizonyosan Julcsa kisasszony az, kinek eszébe jutott a te dalodat elénekelni.

Épen ekkor már elhangzott a dal utolsó versszaka és az énekes nő, talán épen hallott beszédhangjára, a teli hold fényénél kinézett az ablakon.

— Ugy-e bár Julcsa kisasszony, hogy kegyed énekelt? — kérdi az öreg Lovassy, hogy fiát végképen megnyugtassa.

— Igen, én voltam — mondja a kellemes arcú szőke leány meglepetve — talán valami rosszat tettem vele?

— Világért sem — mondja udvariasan az öreg úr — csak kíváncsiak voltunk megtudni, hogy ki az, ki oly szépen énekel? — Jó éjszakát!

— Hát mégsem ő! — kiált fel László csüggeteg hangon — miközben atyja és Bogdán Mózsi, most már lassú lépésben visszafelé vezették — és e felkiáltása után lecsüggesztett fejjel haladt hazafelé, lassanként visszaesve szokott közönyébe.

— Látod, hasztalan volt minden felindulásod — mondja Bogdán Mózsi — most haza megyünk és szép csendesen lefekszel; az út miatt ugyis eléggé el vagy törődve.

A szerencsétlen ifjú többé nem ellenkezett és egy távolabb fekvő csendes szobában nyugalomra tért.

A boldogtalan szülők, kik most már teljes tudatában voltak fiok kedélyállapotának, igyekeztek vendégeiket megnyugtanni: de a keserü örömcsepp, mely az ő poharába esett, nemcsak az ő szülői szívökre volt lehangoló, hanem a vendégközönségre is, mely elszomorodva oszlott haza.

Még élt a remény egy darabig a szülők szívében, hogy a csendes magány kedves fiok kedélybaját meg fogja orvosolni: de a reményt örök csalódás kísérte: — a nagyreményü ifjú szellemén az örülés ködfátyola állandó maradt! . . .

XIII.

Három kép.

A branyiskói bérc alatt vadul süvölt a téli zivatar szele és egész garmadával vágja a felkapott havat a csata hevétől kipirult honvédek szemei közé.

A velök szemben fekvő hó- és jéggel fedett meredek bérceken, melyet itt-ott a kemény tél zúzmarájától megezüstözött facsoportok fednek, széles országút kigyózik felfelé, melynek minden kanyarulata és a facsoportoknak minden rejtekhelye szürke köpenyü, fehér szijjas katonák szurony-erdejével van tüskézve. Az út kanyarulatának nyúltabb és emeltebb pontjain ágyú sorok okádják a füstöt és tüzet; mintegy

ütenyt adva az apró fegyverek egyhangú ropogásának folytonos zenéjéhez.

Az alant álló honvédzászlóaljok sorai előtt idegen jelleget mutató tiszt lovagol végig, füleig benyomott viaszkos vászon csákóval, sűrű köpenyben; magas rangját csak a köpeny alól néha kivillogó arany-gallér mutatja.

Ez Guyon ezredes, a nagyszombati hős.

Némelyik zászlóalj előtt csak annyit kiált idegenszerű kiejtéssel: Előre honvéd, előre! De az utolsó zászlóaljknál, melyek gyenge felszerelése ujoncokat árul el, már azt mondja: Elöl dupla lénung; — hátul kartács!

És mintha szavainak akarnának nyomatékot adni, — a zászlóaljok háta mögött megbögdülnek a magyar ágyuk, gránátokat vetve a bérc oldalán álló ellenség sorai közé.

Most az egész vonalon megindul a merész ostrom, szembe a meredek bércel, mely mint ezer meg ezer nyilásu vulkán szórja reájok a gyilkoló tüzet.

Már a felkapaszkodás is iszonyu fáradsággal jár; és a sikos jégtorlaszokon csak a szuronyok segélyével történhetik meg; ehhez járul a borzasztó golyó- és kartács-zápor, mely a honvédek sorait gyilkosul tizedeli. A hullák és sebesültek

tömegesen gurulnak vissza a hátrábbjövő bajtársak lábai elé.

Az első zászlóaljok kétségbeesett kísérlet után, rendetlen tömegekben vonulnak vissza. Guyon az egyik ujonc-zászlóalj mellett bosszusan nézi a visszavonulást és képéből kikelve kiáltja: „retour-retour!”

Azután észreveszi, hogy az idegen szót honvédek nem értik és oda szól a mellette álló honvédszázadoshoz:

— Hogy hívják önt kapitány?

— Lapsánszky, ezredes ur — felel a kérdezett.

— Kiáltsa ön magyarul a „retour” szót!

— Vissza, vissza! — kiáltja Lapsánszky és utána az egész zászlóalj tisztikara.

A visszavonult tömegek újra sorakoznak, zárkoznak s felhangzik a vezényező: szuronyt szegez! Előre!

Az előrenyomulás megtörténik; a zászlóaljok minden emberit felülhaladó erővel kapaszkodnak fel a meredélyeken: de néhány perc múlva csaknem felére olvadva vettetnek vissza.

Most Guyon leszáll lováról; kivonja széles kardját; rákiált a visszavonulóakra, hogy a még csatában nem volt zászlóaljok háta mögött sorakozzanak; aztán pa-

rancsot ad az ujonc-zászlóaljoknak az előnyomulásra. Oda áll Lapsánszky százados mellé és így szól hozzá németül:

— Ön el nem marad oldalam mellől; meg nem állunk a bérc tetejéig; — mondja a honvédeknek, hogy a tüzérek parancsot kaptak, kartácscsal löni közéjük, ha gyáván visszavonulnak; és aki ingadozik, magam vágom le.

Lapsánszky harsány hangon adja tudtul az ezredes parancsát, melyet a törzstisztek tovább adnak, végig az egész csatasoron.

Most egyszerre végig hangzik az „előre!“ — kiáltás s a fáradságos ostrom lankadatlan hévvel foly: lövések nélkül, szuronynyal verik ki erős állásaikból a lelkesült ujoncok a harcedzett öreg katonákat. A halottak utolsó jajszávára, a sebesültek kiáltásaira nem figyel senki: elnyomja azt a folytonos „éljen“-kiáltás, mely egyre feljebb-feljebb vonul a meredek bércoldalon.

Az osztrákok már az utolsó kétségbeesett kísérletet teszik a hegy tetején; veszett tüzet szórva a honvédek soraiba: de a riadó „éljen“ a rendbe vergődött, utánnyomuló zászlóaljak ezer meg ezer ajakáról zeng föl; és ezzel szemben Schlick, a félszemű hős hadvezér is belátja a küzdés lehetetlenségét.

Még egy utolsó, irtózatossortűzet adnak a visszavonuló sereg legutolsó csapatai, mely iszonyú pusztítást visz véghez a rohanók között. Guyon köpenyét egyszerre három golyó lyukasztja át, a mellette rohanó Lapsánszky pedig, szívéhez kapva, roskad össze.

— Hazám! Kiált fel — megbocsátasz-e ellened elkövetett vétkeimért? . . . Éljen a haza! — hörgi aléltan: — és végigterül az ezredes lábainál, ki az ujonc zászlóalj lobogóját épen most tüzi fel az ellenségtől megtisztított bérc tetejére.

— Győzelem, győzelem! Hangzik a felért honvédek ezreinek ajkairól.

Ez volt a branyiszkói csata, a magyar szabadságharc legdicsőbb napja.

— Ismeri valaki önök közül e hős századost, ki lábainál fekszik? — kérdi Guyon a körébe gyült tisztektől.

— Én ismertem uram — mondja Lapsánszky egyik százados-társa; jó barátom volt. Ifjabb korában ellensége volt a magyar szabadságnak és neve átkozott volt e hazában: de keserűen lakolt épen azon hatalom által, mely mint tapasztalatlant egykor eszközéül használta. Midőn egy huszár század elfogására küldötték ki, mely a magyar szabadságharc hírére hazájába indult: e férfi szívében megfogamzott a hazaszeretet lángja; és a helyett,

hogy szolgálai megbiztatását teljesítse, csapatát félre vezetve, a lelkes huszárokkal visszatért hazájába és itt mint közhonvéd azon elhatározással állott be zászlóaljunkhoz, hogy hazája ellen elkövetett vétkeikt ugyanazért kiomló vérével mossa le. E célját ime most dicsően elérte.

— Vitessék önök hátra a holttestet — mondja Guyon — e hős megérdemli, hogy tisztességgel adassék vissza a hazaszent földjének. Drága áron vásároltuk meg — folytatja emelkedett hangon — de a győzelem, Istennek hála, a miénk!

A tisztek néma csoportot képeztek hős ezredesük körül: komoly arcuk mutatá, hogy szivökben a legszentebb imát mondják elesett bajtársaikért és a hazáért.

* * *

1849 telén, egy időben Szeben bevételével, a következő rémhirt hallottam:

Egy reggel a Kabós-ház előtt, a kapu melletti köpadon ülve beesett arcu és — ifjusága dacára — galambösz, vak koldust találtak.

Senki sem ismerte fel; a könyörülő embereknek kalapjába dobott fillérei érintetlenül heverték mellette. Szakadozott és penész-szágu raböltönye azon gyanura adott okott, hogy valamelyik fegyházból

került ki: de hogy miként, arról senki sem tudott.

Többen részvétellel állottak meg előtte és kérdezősködtek kiléte iránt.

— Nem látjátok a romboló hatalom jelvényeit, a két kinőtt szarvat koponyámon? — kérdi kevély uralkodói hangon. Én Attila vagyok, az Isten ostora, ki eljöttem megkorbácsolni az erkölcseben megromlott szolgáló népeket! Milliók állanak rendelkezésemre; és vadcsordáimat Ázsia sivatagjairól reá zudítom Európa nyomorult nemzeteire: hadd pusztuljon ki a sánya nemzedék és álljon helyére egy más, mely tudjon hinni Istenében; érezze emberi méltóságát és felemelt fejét ne hajtsa meg puja zsarnokok kevély parancsai előtt . . . Imádkozzatok, ha még tudtok és készüljetek el a dicstelen halálra!

— Egy szegény örült! — mondják a résztvevő emberek és a szerencsétlen ábrándozót — ki talán bensőleg boldognak és hatalmasnak érezte magát, ott hagyták, hadd folytassa álmait tovább.

A szerencsétlen örültre végre a háziak is figyelmesek lettek. A jószívű gazda, házába szállítatá és ápolás alá vétette, — de kilétét, honnan-jöttét nem tudta fölfedezni senki. Csak egyetlen szív volt, mely láttára egyszerre megdöbbsent: egyetlen

len ajak, mely hangjára rémülten kiáltott fel: — az anyáé.

— Ez fiam Ferenc! — kiáltott az anya szerencsétlen gyermekére borulva.

De az elfátyolozott szellem nem adott visszhangot még az anya szóra sem; és az anya szívének sejtelmében még a háznál sem osztozott senki!

Néhány nap mulva így felismeretlenül és megnem értve mult ki a szerencsétlen anyja karjai között.

E rémes epizod, mint egyetlen csep enyészett el a nagy politikai és harci események magas hullámokat verő tengerében.

* * *

Fenn a világ legmagasabb hegyének, a Hymmaláják égbe nyuló bércei egyik ormán, haldokló ifju roskadoz. Érzi, hogy eljött a pillanat, melyben megkell válnia fényes álmaitól melyek kis hazájából, anynyi küzdelem után, e távolföldre vezették.

Kezében görcsösen szorongat egy papir-lapot: nemzetének szánt végrendeletét. Még egyszer kitárja azt és elhaló szemei végig futják a rövid, de súlyos tartalmu sorokat:

„Tudd meg nemzetem, hogy az egész Keleten,
honnán őseid kijöttek, sehol sincs többé
m a g y a r.

Mindent megvizsgáltam; buzgóan tanultam meg az idegen nyelveket; rokon hangzása nyelvekre találtam, de magyarranem.

Magadra vagy hagyatva; e földön nincs rekonod és másutt nincsen számodra hely.

Őrizd meg fajod utolsó csep vérének is híven szabadság intézményeid, nagylelkűséged és műveltséged által növeld nemzeted létszámát.

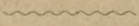
Ez végrendeletem, Isten hozzád, Isten veled!„

E szavakkal zárult be az Erdélyből segélytelenül, nemzete rokonai felkeresésére kiindult magyar ifju, a nagy nyelvtudós: Körösy Csoma Sándor ajka!

A MÁSODIK KÖTET TARTALMA:

	Oldal
I. Az első tüntetések.	1
II. Kabós Feri tragédiája	15
III. A vallatás.	24
IV. A szenvedély hevében	34
V. A fekete szekér.	47
VI. A rejtélyes utazó	52
VII. Adél tragédiája.	65
VIII. A boldog ember	75
IX. A vetélytársak	90
X. A rejtélyes smaragd-gyűrű.	102
XI. Majos Pista vendéglője	109
XII. A családi öröm-ünnep	122
XIII. Három kép	132

Jelentékenyebb toll- és sajtóhibák:

AZ I-ső KÖTETBEN:

47. oldal 13. sor. *Feri* helyett olvasd *János*.
101. " 6. " *francia* előtt kimaradt *német és*
103. " 26. " *elnéző* helyett olv. *elnézők*.
127. " 3. " *tegye* helyett olv. *tette*.

A II-ik KÖTETBEN:

3. oldal 26. sor. *Zemplénmegyékben* helyett olv. *Zemplén-
megyébe*.
37. " 27. " *áldozatokra* helyett olv *áldozatra*.
102. " 20. " *közvetlen* helyett olv. *közvetve*.
106. " 14. " *áttérték* helyett olv. *áttérttel*.

EGYRŐL-MÁSRÓL.

Ujabb emlékeim.

Irta Gróf TELEKI SÁNDOR

2 erős kötet (39 iv) diszes kiállításban. Ára füzve 4 frt.
Díszkötésben 5 frt.

„Rendkívüli gyönyört érzek mindannyiszor, a mikor csak egy újabb kötetet lapozok, mely Teleki Sándor tollából származott.“ „A mint megragadott először, bevon bűvkörébe s aztán meghurczol az egész világban mindenfelé, harmincz-harminczöt év határain belül, egyszer Francia-, máskor Spanyolországban, majd ismét a magyar alföldön, vagy valamelyik osztrák vár kazamátájában, megrikat s egész beteggé kaczagtat, szidatja velünk a zsarnokokat és lelkesülten kiáltat éljent az egyenlőség eszméjéért, egy ugrással behelyez a párizsi társadalom lázas élete közepébe, látjuk a parlamentben hevesen gesztikulálni a szónokokat, a szerkesztőségekben kedélyesen élczeni az írókat, a cikkeiket kidolgozzák, melyekért másnap örökre „csendes ember“ lesz belőlük s vérük pirosra festi a havat a boulognei-i erdőkben sat. — Sajátságos varázsa van mindennek, a mit „az öreg ur“ ír.“

„Budapesti Hirlap.“

„Az minden esetre tény, hogy Teleki Sándor nem ok nélkül szereti magát a kóta nélkül játszó cigányhoz hasonlítani, mert sok benne az igaz magyar szellem, eredetiség, a jellemző erő és találó kifejezés. E két kötetét is, melyet a Révai Testvérek dicséretre méltó csinnel állítottak ki, örömet olvashatja mindenki. Olyan hatást tesz, mint valami eleven, rhapsodisztikus zenejáték, mely cseng, bong, dallamosan röpköd s kedélyhez, szívhez szól. Tipusokat jellemez, érdekes emlékeket elevenít föl, hol tréfál, hol gúnyol, hol nevet, hol elérzékenyül, szóval magyar rhapsódiák betükben, A két kötet közel ötven cikket tartalmaz különféle tartalmuakat, de szikrázó eredetiség dolgában összhangzókat. Bizonyosan sokan fogják venni és olvasni“

„Fővárosi Lapok.“

BUDAPEST RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA.

A LEGNAGYOBB BOLOND.

REGÉNY. Irta RÁKOSI JENŐ.

2 kötet. Ára 2 frt 50 kr.

Jeles szinműírónk ez első regénye magában foglalja mindazon előnyös tulajdonságokat, miket gazdag tapasztalás, nagy phantázia és a stilus kezelésének alapos tudománya biztosítanak a regényírónak. A regény tárgya a Bachkorszak idejéből és intézményeiből van merítve, mely gyászos idők uralkodó szellemét, tespedését s titkos törekvéseit sok találó vonással híven rajzolja. A cselekvény mindvégig érdekes, a szereplő személyek a társadalom különböző rétegeiből, a legalsóbbtól — a legeslegfelsőig (*értjük az uralkodó személyét, kinek e regényben szintén jutott nemes szerep*) híven és találón vannak jellemezve.

ŐSÖK ÉS UNOKÁK.

Regény. Irta **Kazár Emil**.

1 erős kötet. Ára 2 frt.

»A születési és pénzarisztokrácia különös versengéseinek és egymás elleni küzdelmének rajzát nyújtja.« — Kazár Emilnek, ki szintén e tárgyat vette tolla alá, erős érzéke van a való élet festésére. E műben hatásos színekkel festi egy család elpusztulását és mellette egy másiknak emelkedését, amarnak vesztére.«

»Föv. Lapok.«

A nagyérdekű mesét, melynek tárgya nálunk folyvást aktuális, a való élet hivatott festője: Kazár Emil gonddal és sikerrel dolgozta fel. A szenvedélyeket meggyőzőn, sok új vonással rajzolja és a főalakokat találóan jellemzi. A két család nagy ellentéteit határozottan tünteti föl; igaz embereket, igaz küzdelmet mutat be olvasóinak.

»Roszoriú.«

